Mare

LEIDS UNIVERSITAIR WEEKBLAD 50STE JAARGANG — NO 11 — 19 NOVEMBER 2026

Twee soorten PhD's
Bij Rechten leidt dat tot ongelijkheid 2

Genocide in Gaza 8

'Zeker als de wetenschap onder druk staat, moeten wetenschappers zich uitspreken', vindt NIOD-directeur en Cleveringahoogleraar Martijn Eickhoff. 'Daarom spreek ik van genocide'

Seksueel geweld 'Ik weiger mijn trauma te verkopen voor een clichéboodschap', schrijft columnist Renske Veldman. 'Ik hoef niet in sentimentele zinnen uit te leggen "hoe het is om..." Het is allemaal nogal vervelend kan ik je vertellen, maar dat weten we allang' 16

Cybercrime Het wordt steeds simpeler en gedupeerden doen te weinig aangifte 6

LITERAIR TALENT OPGELET

Wedstrijd Schrijf een kerstverhaal en win **€250** aan boekenbonnen!

Meedoen? Kijk op www.mareonline.nl

Protest bij Pride was wél toegestaan

Volgens het Leidse college van burgemeester en wethouders is er tijdens de Pride Leiden nog altijd 'vrijheid van demonstratie, ook tijdens de botenparade'. Dat blijkt uit schriftelijke antwoorden op vragen van Partij voor de Dieren en SP.

DOOR **SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK**

Sinds het bestaan van de Leidse botenparade in 2023 is er gedoe. Al tijdens de eerste editie werden er beperkingen opgelegd aan het demonstratierecht. Sommige deelnemers die dat negeerden, werden door de politie geslagen.
Vorig jaar werden protestborden op de boten verboden omdat die 'te politiek' zouden zijn. Wie wilde demonstreren, mocht niet meevaren. Door onenigheid die daarover ontstond op de boot van de Universiteit Leiden trad uiteindelijk de voorzitter van het lhbtiqa+-netwerk van Universiteit Leiden af.
Begin september beleefde de Pride de vierde editie, waarbij demonstreren opnieuw niet was toegestaan. Voor de Universiteit Leiden was dat de reden om niet mee te varen in de Canal Pride.
Raadsleden Sander Sauvé (SP) en Nina Joziasse (Partij voor de Dieren) namen aanstoot aan het protestverbod en schreven zich 'ernstig zorgen' te maken over de ontwikkelingen. Naar aanleiding daarvan stelden zij het college van B&W schriftelijke vragen.
Die heeft het college dinsdag beantwoord. 'De parade is niet alleen een feest, maar ook een oproep tot gelijke rechten en daar kan protest een onderdeel van zijn', aldus het college. Volgens de gemeente is daar 'bij ieder evenement ruimte voor binnen de wettelijke kaders'. Ook tijdens de Pride Leiden is het 'uitgangspunt dat demonstraties zoveel mogelijk worden gefaciliteerd, zolang deze op een veilige manier kunnen plaatsvinden'.
Op de vraag of het college dit jaar vooraf contact heeft gehad met de politie om ervoor te zorgen dat het demonstratierecht gerespecteerd zou worden, antwoordt het college: 'De burgemeester heeft voorafgaand aan ieder groot evenement contact met de politie. In deze gesprekken worden ook de kennisgevingen van demonstraties doorgenomen zodat bekeken kan worden op welke wijze deze demonstraties het beste gefaciliteerd kunnen worden.'
Bovendien stelt het college dat zelfs als er een onaangekondigde demonstratie plaatsvindt, 'faciliteren altijd het uitgangspunt' is. Volgens het college was er dan ook gewoon 'vrijheid van demonstratie, ook tijdens de botenparade'.
Dat is opmerkelijk, aangezien Pride Leiden-organisator Lorenzo van Beek onlangs tegen *Mare* zei dat het verboden was om op een boot te demonstreren 'omdat de veiligheid van de demonstranten en omstanders anders niet kan worden gegarandeerd'. Die afweging was volgens hem onder meer door de politie gemaakt en heeft Pride Leiden overgenomen.
Het college erkent in de beantwoording dat 'demonstreren op het water, afhankelijk van de omstandigheden, aanvullende veiligheidsrisico's met zich kan meebrengen'. Te denken valt aan 'de beperkte manoeuvreerruimte van boten, de aanwezigheid van andere vaartuigen en de bereikbaarheid voor hulpdiensten'. Desondanks houdt het college vol dat er altijd ruimte wordt gemaakt voor demonstraties, ook als die onaangekondigd zijn. 'Dit is ook gebeurd in 2025 toen er protestborden werden getoond. Er was destijds geen sprake van een gevaarlijke situatie en daarom is de demonstratie ook niet gestopt en zijn er geen beperkingen opgelegd.'

Bij Rechten is de ene PhD de andere niet

Bij Rechten is ongelijkheid ontstaan tussen verschillende soorten promovendi. Omslachtige regelingen leiden tot oneerlijke beloning. 'Dit leidt tot veel emotie die voorkomen had kunnen worden.'

DOOR **VINCENT BONGERS**
FOTO **MARC DE HAAN**

De faculteit Rechten heeft twee betaalde varianten voor promotieplaatsen: het reguliere traject van vier jaar en een constructie voor PhD-fellows, waarbij een promovendus meer onderwijs geeft in combinatie met het schrijven van een proefschrift. Een PhD-fellow is ingeschaald in schaal tien.
Alleen is er een subvariant van het fellowtraject ontstaan die voor problemen zorgt. Wanneer een nieuwe PhD-fellow al op een andere functie tijdelijk in dienst is aan de faculteit, is het niet meer mogelijk om deze persoon een opvolgend tijdelijk contract van zes jaar te geven. Er ontstaat dan namelijk het recht op een vast contract.
'Om een volledig vast dienstverband te voorkomen, is de volgende praktijk ontstaan', staat in het document *Voorstel promovendi-aanstellingen* van de HR-afdeling van de faculteit.
De medewerker wordt voor zes jaar aangesteld als promovendus en ontvangt ter compensatie een bruto toelage die het verschil tussen de inschaling in de promovendischaal en schaal tien compenseert. De medewerker krijgt tegelijkertijd een contract voor 0,4 fte als docent, dat na een jaar gevolgd wordt door een vast contract voor 0,4 fte. Op deze manier volgt er geen voltijdsaanstelling na zes jaar.
In de praktijk gaat het nog wel eens fout in de uitvoering van deze omslachtige regeling. De toelage wordt op verschillende manieren gecompenseerd. Sommige PhD-fellows ontvangen een percentage van het brutoloon. Anderen ontvangen een vast bedrag gebaseerd op het verschil tussen het loon van een reguliere promovendus en schaal tien. Hierdoor ontstaan verschillen in de beloning van de fellows.
Verder moet de toelage handmatig aangepast worden, bij de jaarlijks periodieke verhoging én bij cao-verhogingen. Dit kost tijd en gaat vaak niet goed. Ook wordt de eindejaarsuitkering niet uitgekeerd over het bedrag van de toelage. HR moet dat uitrekenen en aan de betreffende medewerker een gratificatie betalen die hoger wordt belast, daarnaast is deze procedure gevoelig voor fouten.
'Dit blijkt in de praktijk bovendien niet consequent voor alle PhD-fellows te zijn gebeurd.'
Dit alles zorgt voor onrust onder PhD-fellows die de regelingen kennen. Er is echter ook een groep fellows die onbekend is met de problemen en 'daardoor onzorgvuldig wordt behandeld'.
In het stuk komt HR met oplossingen voor de rommelige afhandeling en de ongelijkheid. Alle zittende PhD-fellows met een promovenduscontract gaan naar schaal tien. 'Hiermee worden alle handmatige en daarmee foutgevoelige mutaties voorkomen.'

> *'Het moet heel duidelijk zijn waar je recht op hebt. Ik word hier zenuwachtig van'*

De fix voor het aannemen van een fellow die al een betaalde baan heeft aan de faculteit, met uitzondering van een job als student-assistent, is ingewikkelder. HR zegt dat voor deze situatie per geval een maatwerk-oplossing moet komen. In het stuk staat dat er voor deze groep 'bijvoorbeeld sprake zou kunnen zijn van herplaatsing zes maanden voor afloop van het promotietraject'. Meer informatie over het maatwerk ontbreekt.
De faculteitsraad heeft scherpe kritiek op het voorstel. 'De opmerking in het voorstel over herplaatsing valt zomaar uit de lucht en ik word er zenuwachtig van', zei Lotte Baas van de Progressieve Partij, die zelf ook fellow is. 'Iemand in de laatste zes maanden van een promotietraject herplaatsen, lijkt me niet ideaal.'
Ook vond ze de verwijzing naar maatwerk nog veel te vaag. 'Het moet heel duidelijk zijn waar je recht op hebt.'
Het 'stoorde' Baas dat er in het stuk niemand echt verantwoordelijkheid neemt voor de ontstane problemen. 'Het lijkt alsof deze aanstellingsvorm uit de lucht is komen vallen.'
Er is 'onrust' onder de PhD'ers over de plannen, aldus Baas. 'Dat is een understatement. Ik ben zelf anderhalve maand van mijn aanstelling bezig geweest om alle problemen op te lossen die deze constructie met zich meebracht. Bij veel fellows leeft het idee dat je een zeurpiet wordt gevonden als je over de problemen begint.'
Het irriteerde Baas dat het stuk is geschreven zonder eerst met de fellows te spreken 'om te kunnen vaststellen waar de frustraties precies zitten en hoe we die moeten oplossen'.
Ook Kirsten van der Tol (PP) vond het 'heel jammer dat de doelgroep niet van tevoren is meegenomen. Het leidt tot veel emotie, en dat had voorkomen kunnen worden.'
'We hebben heel veel met elkaar gesproken maar misschien niet concreet over dit document', erkende Gertia Knorr, hoofd HR van de faculteit. 'Maar dit is pas een eerste aanzet. We gaan zeker nog het gesprek aan met de fellows over het voorstel.'
Knorr legde ook uit dat de plannen in nauwe samenwerking met de graduate school, waar alle promovendi onder vallen, tot stand waren gekomen. 'Helaas kon het hoofd van de graduate school hier vanwege een kleine calamiteit niet bij zijn', aldus decaan Suzan Stoter. 'Zij heeft overzicht over wat er allemaal speelt.'

Ik wil niet dat jullie weten wat ik denk en voel (maar toch)

Ik heb een oude vlam teruggevonden. Of wellicht heeft een oude vlam mij teruggevonden? Hoe dan ook, het lijkt kosmisch aan de orde te zijn geweest, want na een mensenleven zonder elkaar door te hebben gebracht zien we elkaar weer.
Er zat negenentwintig jaar tussen de laatste keer dat we in elkaars gezelschap verkeerden. Die lange tussentijd, genoeg om een gezin te stichten en je kinderen volwassen te zien worden of om een baanbrekende plaat uit te brengen en lid van de Club of 27 te worden, hebben we niet met elkaar doorgebracht.
Als scholier en als student wist ik zeker dat ik later schrijver van literaire romans ging worden. Ik wilde niets anders. Ik ben Japans gaan studeren om het werk van Mishima Yukio in het Japans te leren lezen (toen ik dat eenmaal kon bleek hij toch niet de schrijver te zijn die hij in het Nederlands voor mijn zestienjarige ik was geweest).
Ik ben diep in de boeken en verhalen van Tanizaki Jun'ichirō gedoken en met enige aanvankelijke tegenzin in die van Shiga Naoya. Ik kon me geen andere toekomst voorstellen dan die van schrijver, waarschijnlijk ongelezen en daarom deels mislukt, maar in mijn stoutste momenten bejubeld en gelauwerd, een waardige toevoeging aan het pantheon der groten, in mijn gedachten aangevoerd door F. Springer, Hella S. Haasse en Paul Auster.
Maar er gebeurde iets waardoor ik mijn liefde voor literatuur als iets dat ik zelf zou produceren kwijtraakte. Mijn geliefde van vroeger, nu mijn oude vlam? Mijn liefde voor het schrijven van literatuur.
Hoe ben ik mijn geliefde kwijtgeraakt en hoe hebben we elkaar weer gevonden? Dumpte ik haar of dumpte zij mij? Ik weet het niet meer, als ik eerlijk ben, het is simpelweg te lang geleden en ik heb geen aantekeningen bijgehouden.

> **'Na al dat wetenschappelijke werk wordt het tijd om minder stijf te schrijven'**

Wat ik bij elkaar kan puzzelen is dat mijn wetenschappelijke belangstelling zich langzaam verlegde van Japan naar Korea – geen nood aan man, vooralsnog, want ook Korea heeft een indrukwekkende traditie van literatuurproductie. En op hetzelfde moment realiseerde ik me dat ik geen literatuurwetenschap wilde studeren binnen Japans of Koreaans, maar slechts literatuur wilde lezen. Ik wilde geschiedenis bestuderen en daarover schrijven.
Ook dat was nog overkomelijk geweest vermoed ik totdat ik erachter kwam dat ik niet eerlijk genoeg ben om literatuur te produceren waar ik zelf een rol, wat voor rol dan ook, in speel – ik mis de wil om eerlijk te delen wat ik meemaak. Dat doe ik maar zeer selectief en met de nodige filters. Gezien het soort schrijvers dat ik bewonderde en wilde navolgen was dat eigenlijk een doodsvonnis.
Tegelijkertijd was ik ook geen grandioze leugenaar die gewoon zou verzinnen wat hij niet kende of meegemaakt had. Dat, denk ik nu bij nader inzien, was het einde van onze relatie, officieel gemaakt door mijn afstuderen. Zo werd mijn heftig aanbeden geliefde een oude vlam.
Mijn liefde van toen mag zijn vertrokken, maar ook gedurende die negenentwintig jaar die sindsdien zijn verstreken is ze toch altijd bij me geweest. Schrijven, zelfs het schrijven van stram wetenschappelijk proza, brengt me de kalmte en de rust die ik zie als het hoogst haalbare dat ik in mijn eentje voor elkaar kan boksen (wat liefde en vriendschap in dat opzicht voor mij doen deel ik niet – het is maar goed dat ik geen schrijver geworden ben).
De afgelopen jaren, echter, merkte ik bij tijd en wijle dat die minnares van weleer op mijn deur klopte. Zachtjes weliswaar en ik had het kunnen negeren, maar jaren van wetenschappelijke productie heeft zijn littekens nagelaten en wellicht is het nu eindelijk tijd om ook andere dingen te schrijven.
Iets meer literair en iets minder stijf en stram. Geen egodocument of iets dergelijks, want ik wil helemaal niet dat jullie weten wat ik denk, wat ik voel en wat me allemaal overkomt en overkomen is, wat voor persoon ik van binnen ben. Daar ben ik simpelweg niet eerlijk genoeg voor.
Maar zo af en toe een flirt met vroeger, een persoonlijke(re) column als dit, een essay dat niet in de eerste plaats rationeel ingestoken is maar emotioneel, een boek over Korea dat vooraleerst geschraagd wordt door mijn eigen ervaringen?
Dan hoor ik mijn oude vlam zwoel in mijn oor fluisteren en ik geloof dat ik weer luister.

Remco Breuker is hoogleraar Koreastudies

€ 18,50 per uur om bij het USC wildparkeerders weg te sturen

De fietsenstallingen van het Universitair Sportcentrum (USC) en Gorlaeus worden onvoldoende gebruikt omdat studenten niet ver willen omlopen. Parkeerwachters proberen nu overvolle voetpaden te voorkomen.

DOOR **VINCENT DE GROOT**

Tussen het Gorlaeus-gebouw en het universitair sportcentrum staat Nadine (22, Rechtsgeleerdheid) in een oranje hesje. Ze moet bezoekers erop wijzen hun fiets in de stalling te zetten en niet lukraak tussen de gebouwen te parkeren.
Eerder geplaatste borden werkten onvoldoende. Het is belangrijk dat de ambulanceroute vrij is, het blindengeleide- en voetpad begaanbaar blijft en het groen niet beschadigd raakt.
'Laatst fietste ik zelf langs toen er niemand stond', vertelt Nadine. 'De hele tuin stond vol met fietsen. Dat is een probleem, dus daarom sta ik hier.'
Van half negen tot half vier wijst ze studenten terecht. 'Ik luister de hele dag muziek. Ik kan ook een serie kijken of een boek lezen, maar ik moet wel oplettend blijven. Gelukkig verdient het goed, ongeveer €18,50 per uur.'
In het bushokje vindt ze enigszins beschutting tegen de kou. 'Volgende week, als wij hier niet zijn, zal het vast weer vol staan met fietsen. Maar ik hoop dat mensen ervan leren ondanks dat we er niet staan. Het is namelijk niet ideaal om het hele jaar door hier iemand neer te moeten zetten.'
Student Catherine (23, Computer Science) parkeert haar fiets dagelijks bij Gorlaeus en denkt te weten waar het probleem vandaan komt. 'Ik zie een patroon: bij de bouw van nieuwe universiteitsgebouwen wordt geen rekening gehouden met hoe studenten het gebouw beleven. Je hebt bijvoorbeeld de onhandige ligging van ingangen. De nieuwe ingang van het schotelvormige collegezalengebouw bij het Gorlaeus is zo geplaatst dat je vanuit de fietsenstalling om het hele gebouw heen moet lopen. Studenten maakten eerst nog gebruik van de kleine trappen die dichterbij zaten, maar die zijn nu omgedoopt tot nooduitgangen en die mogen ze niet meer gebruiken.'
'Recent vielen de onpraktische fietsenstallingen mij op. Er is nu een parkeerverbod tussen de twee stallingen, terwijl studenten hun fiets dichterbij wilden zetten om efficiënter te zijn.'
'Als ik wil parkeren, duurt het altijd even voordat ik een plek heb gevonden. Dan moet ik nog trappen op en af met mijn fiets. Als ik dan zowel naar het collegegebouw als naar het sportcentrum ga moet ik al gauw een heel rondje over de campus lopen.'
Ze heeft ideeën voor het fietsenprobleem. 'Een gedecentraliseerde aanpak zou een goede oplossing zijn. Onder die schotel van het Gorlaeus zouden fietsenrekken kunnen staan. Fietsen staan daar droog en dicht bij de ingang. Momenteel wordt die ruimte niet gebruikt, maar enkel opgevuld met rotsen en houten paaltjes. Daarnaast kunnen er ook rekken worden geplaatst op de strook gras langs het sportcentrum.'
'De universiteit had de input van studenten kunnen gebruiken in het ontwerp', oppert Catherine. 'Het zou fijn zijn als gedurende de architectonische planning een groep studenten en medewerkers kan meedenken. Zij weten - in tegenstelling tot de architect - hoe ze het gebouw gaan gebruiken. Een enquête zou ook gemakkelijk voor inzicht zorgen.'
Universitair woordvoerder Caroline van Overbeeke laat weten dat studenten en medewerkers al meedenken 'via gebruikersgroepen over de eisen, inrichting en het toekomstige gebruik van een gebouw'.
'Zo nemen we hun ervaringen en wensen al vroeg mee in de ontwikkeling en zorgen we ervoor dat gebouwen goed aansluiten bij de dagelijkse praktijk van onderwijs, onderzoek en campusbeleving. We kiezen voor centrale fietsenstallingen om de campus overzichtelijk, groen en prettig voor iedereen te houden, en om lopen en ontmoeten te stimuleren', verklaart Van Overbeeke.
'Door fietsenstallingen te concentreren op een aantal centrale plekken op de campus, voorkomen we fietsen bij entrees en op looproutes, en houden we meer ruimte over voor groen, terrassen en plekken, zoals het plein bij het USC, om samen te komen. Vanaf de stallingen zijn de verschillende gebouwen binnen enkele minuten te voet bereikbaar. Zo stimuleren we lopen en maken we de campus als geheel overzichtelijker en aangenamer om te verblijven. Daarnaast was een belangrijke afweging dat centrale fietsenstallingen veel duurzamer zijn dan meerdere kleine stallingen.'
Rondom de tuin zijn inmiddels omheiningen geplaatst om het groen te beschermen. Maar of er een duurzamere oplossing komt in plaats van verkeersregelaars blijft onduidelijk.

Minoren vervangen keuzevakken, gaat dat voor vertraging zorgen?

De faculteit Rechten schaft de keuzevakruimte grotendeels af en voert minoren in. De faculteitsraad maakt zich zorgen. 'Hoe gaan studenten nu een gat van tien studiepunten opvullen?'

DOOR **VINCENT BONGERS**

Rechten heeft besloten dat elf minoren grotendeels de keuzevakruimte vervangen in het collegejaar 2027/28. 'Een vak dat alleen als keuzevak wordt aangeboden verdwijnt', legde vice-decaan Jan Crijns uit tijdens de vergadering van de faculteitsraad. 'Daar hebben we de minoren voor ingericht.'
Kirsten van der Tol van personeelspartij PP, die studieadviseur is, vond het verdwijnen van veel keuzevakken problematisch. 'Het komt best vaak voor dat studenten nog een tekort hebben van bijvoorbeeld tien studiepunten. Dan is het wel handig als je een los keuzevak kunt volgen om dat gat op te vullen. Uiteindelijk lopen ze dan geen vertraging op. Dat is heel belangrijk, want dan kunnen studenten toch de bachelor nog in drie jaar halen.'
Rechten heeft de bachelor vernieuwd en hoopt zo studenten binnenboord te houden en sneller te laten studeren. 'Het is echter een illusie dat door de invoering van een nieuwe bachelor alle studenten nominaal gaan lopen. Er gaan tekorten ontstaan die gecompenseerd moeten worden, bijvoorbeeld met een keuzevak.'
Van der Tol vond het ook jammer dat ook de keuzevakken van notarieel en fiscaal recht vervallen. 'Dat zijn pittige vakken die studenten niet voor niets kiezen. Het geeft studenten ook meer ruimte om te switchen naar een andere opleiding.'
'Het keuzevak-aanbod zoals het was vervalt inderdaad', reageerde Michael Klos, de opleidingsdirecteur van de bachelor rechtsgeleerdheid. Maar dat betekent volgens hem niet dat er helemaal geen opties meer zijn, legde Klos uit. 'We hebben hierover met studenten en studieadviseurs gesproken. Het is zo dat er studenten zijn die een deel van de keuzeruimte anders willen invullen en een tekort willen opvullen. Binnen de minoren zullen ook een aantal vakken als keuzevakken te volgen zijn. Studenten met een tekort krijgen de kans om dat weg te werken.'
'Bepaalde vakken gaan we het stempel keuzevak geven', vulde Crijns aan. 'We gaan nog bepalen welke dat precies gaan zijn.'
Van der Tol: 'Ben je dan niet bang dat veel studenten zich aanmelden voor een minor om maar een of twee vakken te volgen?'
'Ik vrees daar niet heel erg voor', zei Klos. 'Dat risico is niet zo groot. Ook om dat er ook buiten de minoren nog enige keuzevakruimte is. Daarnaast willen studenten een hele minor volgen om een goed profiel bijvoorbeeld in een bepaalde studierichting op te bouwen.'

'De grens oversteken naar Syrië is best spannend'

Op het Arabische taal en cultuurfestival en congres worden vooroordelen over Europa weggenomen en zeep verkocht voor de wederopbouw van Syrië. 'Op het moment dat je de grens overgaat, denk je wel even: spannend.'

DOOR **ELINE DIRVEN**
FOTO'S **MARC DE HAAN**

Wie zaterdag het Academiegebouw binnenliep, waande zich even in de Arabische wereld. Er stonden kraampjes met kleding, kunst en boeken. Uit sfeervolle zithoeken steeg de geur van thee en lekkernijen uit het Midden-Oosten op. In een andere kamer leerden bezoekers de kunst van de kalligrafie.
De markt is een onderdeel van een internationaal congres en festival over de Arabische taal, literatuur en cultuur. Petra Sijpesteijn, hoogleraar Arabisch, organiseerde het evenement in samenwerking met de Academie voor Arabische Taal in de stad Sharjah in de Verenigde Arabische Emiraten.
De samenwerking draait om wetenschappelijke uitwisseling en het wegnemen van vooroordelen over Europa in het Midden-Oosten. 'Zo bestaat er het vooroordeel dat Europeanen geen enkele interesse hebben in de Arabischtalige wereld. Met het evenement willen we laten zien dat er wel degelijk Europeanen zijn die Arabisch spreken en daarin geïnteresseerd zijn. En dat die interesse al eeuwen teruggaat', vertelt Sijpesteijn.
Voor het eerste congres een jaar geleden is de Academie voor Arabische taal in Sharjah zelf op zoek gegaan naar Arabisten. Zo kwam Sijpesteijn met de organisatie in contact. 'Mensen konden hier echt de diversiteit en rijkdom van de Arabische cultuur ervaren, zien en proeven.'
Een van de kraampjes is van Liza Risseeuw (23) en Corianne Verweij (22). Beiden studeren Midden-Oostenstudies en zijn oprichters van de Rawa Foundation, een organisatie die zich sinds begin 2026 inzet voor de wederopbouw van Syrië. Voor hen liggen zeepjes en kruiden, allemaal afkomstig uit het land. Met de verkoop van deze producten zamelt de stichting geld in om lokale ondernemingen en hulporganisaties te ondersteunen.
'Syrië ligt in puin na de oorlog', vertelt Risseeuw. 'Samen met kleine ondernemingen en ngo's uit het land helpen we de mensen daar met de wederopbouw. We financieren alles zelf en brengen alle opbrengsten naar de mensen in Syrië. Het is heel bijzonder om te doen. Maar op het moment dat je de grens overgaat, denk je wel even: spannend.'
Verderop werkt Corinne den Hengst in haar stand geconcentreerd aan haar mozaïekkunstwerk. Op de tafel liggen meer van deze kleurrijke ronde kunstwerken met Arabische teksten. Haar passie voor mozaïek ontstond op de islamitische school waar ze werkte. 'Mijn collega's en ik wilden de school een beetje opvrolijken.'
Terwijl op de markt gevulde dadels en baklava worden uitgedeeld, draait het elders in het gebouw om de wetenschap. Zo zijn er lezingen en wordt er Arabische poëzie voorgedragen. Studenten wagen zich aan klassieke Arabische gedichten en een congresdeelnemer leest middeleeuwse Arabische poëzie voor. 'Dat deden ze echt heel goed', vertelt Sijpesteijn.
Zelf opent ze het evenement met een toespraak die volledig in Modern Standaard Arabisch is, wat de nodige indruk maakt op de aanwezige gasten uit Sharjah. Ze wordt ook gevraagd om ook iets te vertellen voor de regionale televisie van het emiraat, die speciaal voor het evenement naar Leiden is afgereisd. 'Als je de Arabische wereld bestudeert', zegt Sijpesteijn, 'moet je natuurlijk ook de taal beheersen.'

Gehackte bedrijven moeten cyberaanval meteen melden

Bedrijven die door cybercriminelen zijn aangevallen, doen niet altijd melding of aangifte bij de politie. Dat is een slechte zaak, vindt jurist Marc van der Ham. Hij pleit in zijn proefschrift voor een meld- en bewaarplicht. ‘We moeten opschieten.’

DOOR **SEBASTIAAN VAN LOOSBROEK**
FOTO **ANP**

Het is kerstavond 2019 als jurist Marc van der Ham op de NOS een bericht leest over een cyberaanval op de Universiteit van Maastricht. De systemen bleken te zijn versleuteld door cybercriminelen en ze eisten losgeld om die weer te ontsleutelen. De universiteit had wél direct de cybersecurity-afdeling ingeschakeld om het probleem op te lossen, maar meldde het pas dagen later bij de politie.
‘Ik werkte toen nog bij het Landelijk Parket’, vertelt Van der Ham. ‘Het was voor mij een frustratie dat de politie niet veel eerder was ingeschakeld. We hebben politie en justitie de opdracht gegeven om cybercriminelen op te sporen, maar als zij niet worden gebeld kunnen ze ook hun werk niet doen. Dat was de aanleiding voor mijn promotieonderzoek. Ik wilde kijken of we cybersecuritybedrijven meer plichten kunnen geven om het opsporingsonderzoek een kans te geven.’
Vorige week heeft hij dat proefschrift, *Impunity and disruptive cybercrime*, met succes verdedigd.

Waarom schakelen gedupeerde bedrijven niet meteen de politie in?
‘Ze willen dat de systemen zo snel mogelijk weer online gaan, dus ik begrijp dat ze eerst bellen met hun cybersecurity. Dat ze daarna niet de politie inschakelen, komt misschien omdat ze bijvoorbeeld vrezen informatie te moeten prijsgeven waaruit kan blijken dat ze hun cybersecurity niet op orde hadden of niet op tijd melding hebben gemaakt bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Ik kan me voorstellen dat bestuurders dat spannend vinden, omdat er reputatierisico’s aan kunnen kleven.
‘Ik heb me specifiek op ontwrichtende cybercrime gericht. Dat zijn aanvallen – van hacks tot ransomware – met een grote maatschappelijke impact. Ze leggen een deel van het internet plat, of vallen organisaties aan met een heel belangrijke positie in onze economie en maatschappij, zoals banken, Schiphol, supermarktketens en de haven van Rotterdam.’

Wat moeten die bedrijven doen?
‘Ik noem drie meewerkplichten waarvan ik hoop dat de politiek die zal instellen. Ten eerste stel ik voor om bedrijven te verplichten melding van een aanval te maken bij de politie, en dat ze ook data moeten aanleveren waarmee de politie eigen onderzoek kan beginnen. De plicht die daarop volgt, is dat ze die informatie ook zelf gaan bewaren en analyseren, zodat dit later mogelijk nog van pas kan komen in onderzoeken.
‘Bij een die langdurige cyberaanval moeten grote internetbedrijven verplicht worden de politie te helpen met het legaal hacken van data die op de server van het getroffen bedrijf staan. De politie heeft heel goede mensen, maar hebben niet net zo veel ervaring met alle systemen als hostingbedrijven zelf.’

De dreiging van ontwrichtende cybercrime neemt snel toe. Komt dit proefschrift niet te laat?
‘Mijn voorstellen zijn de afgelopen twee jaar al meer gemeengoed geworden, juist door de toenemende dreiging van AI. Er is bijvoorbeeld al een meldplicht van cyberaanvallen bij overheidsorganisaties als het Nationaal Cyber Security Centrum. Als daarbij persoonsgegevens zijn gestolen, meld je die als datalek bij de Autoriteit Persoonsgegevens. Mijn voorstel om die meldplicht uit te breiden naar de opsporing, is relatief snel te regelen.
‘De bewaarplicht die ik voorstel hebben we nu niet, maar hadden we ooit wel. De Europese rechter heeft die buiten werking gesteld omdat die te veel inbreuk maakt op de privacy. Er zijn nu weer debatten over om de bewaarplicht terug te brengen en ik hoop dat mijn proefschrift daaraan kan bijdragen.
‘Maar we moeten opschieten. Door AI is het voor criminelen alleen maar makkelijker geworden kwetsbaarheden in software te vinden.’

Wat zijn de zorgen voor Nederland?
‘Ik denk dat we relatief goed zijn voorbereid. Er is vanuit de overheid veel aandacht voor en de AIVD en MIVD hebben de nadruk gevestigd op sterke cybersecurity. In mijn tijd bij het Landelijk Parket heb ik ook deelgenomen aan crisisoefeningen en dat wordt breder gedaan, dus ik denk niet dat als Nederland slachtoffer wordt, we verstijven en niet weten wat er moet gebeuren.
‘Er is nieuwe cybersecuritywetgeving, die overigens veel te laat is ingesteld, waardoor bestuurders die onvoldoende cybersecuritymaatregelen nemen aansprakelijk kunnen worden gesteld. Maar goed, we staan ook in contact met andere mondiale partners. Als zij het minder goed voor elkaar hebben, kunnen de problemen die daar ontstaan makkelijk naar ons toe komen.’

Maar als blijkt dat veel van cybercriminelen in het buitenland zitten, kunnen zij dan wel worden vervolgd?
‘Als dat zo is, zul je met dat land moeten bekijken of ze daar voor de rechter kunnen worden gebracht of kunnen worden uitgeleverd. Maar de politie en het OM signaleren dat er steeds meer Europese jongeren, vooral jongens, bij betrokken zijn. Iedereen die snel op zoek is naar geld probeert dat via cybercrime te doen en AI heeft dat vergemakkelijkt. Dus ik denk dat we verdachten zeker ook dicht bij huis moeten kunnen vinden.
‘Wat ook vaak gebeurt, is dat cybercrime op een andere manier wordt bestreden: niet door de verdachten op te sporen, maar door verstoringsoperaties uit te voeren, zoals het offline halen van de gebruikte servers of door (crypto) geld in beslag te nemen. Maar daar krijg je een crimineel niet mee voor de rechter.’
‘Ik heb mijn proefschrift bewust geschreven zodat er meer aan opsporing kan worden gedaan met als doel verdachten te vervolgen. Dat is belangrijk voor het vertrouwen van burgers in de rechtstaat en het vertrouwen van slachtoffers in de politie.
‘Uiteindelijk is iedereen vindbaar. Maar helaas verschijnen nog maar heel weinig daders van grote cyberaanvallen voor de rechter. Daarom is het heel belangrijk dat de politie zo snel mogelijk na de cyberaanval samen met het getroffen bedrijf aan opsporing kan beginnen. Systemen kunnen in uren of soms zelfs minuten worden binnengedrongen en door de manier waarop netwerken zijn gebouwd is het voor criminelen makkelijk om hun sporen uit te wissen. Snel de politie inschakelen, zodat zij kunnen opsporen, is de enige manier waarop verdachten voor hun daden verantwoordelijk kunnen worden gehouden.’

Marc van der Ham, *Impunity and disruptive cybercrime.* Promotie was 11 november

Medewerkers van een Zweedse supermarkt gooien begin deze maand ontdooid voedsel in een container nadat hackers de temperatuur in de vriezers lieten oplopen tot 50 graden Celsius

Jonge daders zien online fraude als gamen

Online oplichters opereren vaak in teamverband, ziet criminoloog Joeri Loggen. Maar vaak kennen daders elkaar al wel uit het echte leven. ‘Je vertrouwt iemand het meest als je diegene ook echt kent.’

DOOR **MARCIËLLE VAN DER KRAAN**

Via een oude bekende uit de Bijlmer leert een vrouw een man kennen. Hij nodigt haar uit om gezellig iets te drinken bij zijn vriend ‘Chelle’, die in een appartement in Amsterdam-Zuidoost woont. Daar krijgt ze de vraag of ze phishingtelefoontjes wil plegen.
De criminelen hebben al e-mails verstuurd waarin klanten van de Rabobank wordt gevraagd hun gegevens in te vullen voor de nieuwe Rabo Scanner. De vrouw krijgt een script waarmee ze zich aan de telefoon kan voordoen als bankmedewerker.
Dat blijkt bijzonder lucratief. In ruim een half jaar worden vijftien rekeninghouders opgelicht voor bijna een half miljoen euro. Zonder ingrijpen van de bank, die bepaalde betalingen kon terugboeken of blokkeren, zou dat bedrag zijn verdubbeld.
Het is een van de 45 strafzaken die criminoloog Joeri Loggen onderzocht voor zijn proefschrift *The Fraud Game*. ‘Er zijn voorbeelden van mensen die hun pensioen kwijt zijn geraakt’, vertelt Loggen. ‘Daders staan helemaal niet stil bij de schade die ze aanrichten. Dat komt ook door de onderlinge afstand. Je kijkt het slachtoffer niet in de ogen.’
Sommige daders zien online fraude zelfs als een spelletje. ‘Je ziet alleen maar achter je scherm een website en een bankrekening, en dat is het eigenlijk. Het voelt ook niet echt alsof je een delict aan het plegen bent. Vooral jonge daders beseffen soms niet eens dat wat ze doen strafbaar is.’
Dat ‘gamen’ doen deze criminelen meestal in teamverband. De een verstuurt phishingberichten, een ander belt slachtoffers en weer iemand anders maakt het buitgemaakte geld over.
Hoe ze elkaar vinden, is een van de belangrijkste ontdekkingen uit Loggens onderzoek. ‘Mensen raken via vrienden, familieleden of buurtgenoten betrokken. Dat was tien jaar geleden al zo, maar bijzonder genoeg is dat helemaal niet veranderd.’
Dat heeft vooral te maken met vertrouwen. ‘Omdat er heel veel geld in omgaat, wil je niet dat de ander ermee vandoor gaat. Je vertrouwt iemand het meest als je diegene ook echt kent.’
Criminelen zoeken daarom vaak binnen hun eigen omgeving. Die worden vervolgens overgehaald om mee te doen, vaak met de belofte dat ze snel veel geld kunnen verdienen. Die belofte is vooral aantrekkelijk voor jongeren met een lagere sociaaleconomische positie, vertelt de onderzoeker. ‘Sommige daders maken deel uit van een straatcultuur waarin dure merkkleding belangrijk is. Als je daar het geld niet voor hebt, is het heel verleidelijk om dat op een illegale manier voor elkaar te krijgen.’
Eén manier om snel geld te verdienen, is om een zogenoemde geldezel te worden. Daarbij stelt iemand een bankrekening beschikbaar om gestolen geld te ontvangen en weg te sluizen. ‘Soms worden jongeren op het schoolplein benaderd met de vraag of ze een paar tientjes willen verdienen. Ze weten vaak wel dat het niet helemaal legaal is wat er gebeurt, maar in sommige gevallen weten ze ook echt van niets. Dan is het gewoon een vriend die vraagt: kan ik even je bankrekening gebruiken om een toeslag op over te maken? Of kan ik je bankpas even gebruiken om boodschappen te doen?’
Ook online worden geldezels geronseld. ‘Op Instagram of Snapchat zie je advertenties of accounts met de oproep: “Snel geld verdienen? Stuur dan je bankpas op of leen hem uit.”’
Sommige criminelen leggen zich volledig toe op het verzamelen van bankpassen, die ze vervolgens aan andere daders verkopen.
Vooral kwetsbare mensen zijn interessant voor criminelen. ‘Denk aan jongeren met een problematische thuissituatie, mensen met een licht verstandelijke beperking, verslavingsproblemen of zonder vaste woonplek. Voor hen kan een paar honderd euro een aantrekkelijk bedrag zijn.’
Geldezels zijn voor de politie relatief gemakkelijk te traceren en lopen dus het grootste risico gepakt te worden: hun naam staat immers bij de bankrekening waarop het gestolen geld terechtkomt. De organisatoren blijven vaak buiten beeld.
‘De echte kern van zo’n netwerk bestaat vaak uit twee tot vijf personen. Zij coördineren de fraude en gaan er met het grootste deel van het geld vandoor.’
De onderzochte netwerken telden tussen de twee en 23 personen. ‘Dat betekent niet dat alle 23 echt zware criminelen zijn. Dat zijn er vaak maar een paar.’
De drempel voor online oplichters is de afgelopen jaren flink verlaagd. ‘Je hoeft tegenwoordig nauwelijks technische kennis te hebben. Op Telegram zijn groepen waarin je complete phishing-kits kunt kopen: berichten, telefoonnummers van mogelijke slachtoffers of software die je nodig bij het versturen. Sommige verkopers bieden zelfs een klantenservice aan.’
Loggen onderzocht ook illegale handel op Telegram. Hij analyseerde ruim 26 miljoen berichten van meer dan 88.000 gebruikers in 31 openbare groepen. Daar werd niet alleen gehandeld in hulpmiddelen voor cybercriminaliteit, maar bijvoorbeeld ook in drugs, illegaal vuurwerk en vervalste documenten.
Online fraude kan een opstap zijn naar zwaardere criminaliteit. ‘Dat hebben we nog niet goed onderzocht, maar in de zaken die ik ken, zie je dat het kan escaleren. Je begint met het afgeven van je bankpas, gaat vervolgens zelf bankpassen verzamelen en daarna mensen bellen. Zo ga je steeds een stapje verder.’
Ook de overstap naar drugshandel komt voor, vooral onder de kernleden van criminele netwerken. ‘We zien voorbeelden van daders die het geld dat ze verdienen met online fraude investeren in drugs. Met zulke bedragen kun je in één keer best veel cocaïne kopen, bijvoorbeeld.’
Zo kan online fraude overgaan in offline geweld. ‘We hebben zaken gezien waarin daders ruzie kregen over het buitgemaakte geld. Dat liep uiteindelijk uit op schietpartijen, waarbij meerdere mensen gewond raakten.’ Ook worden criminelen soms overvallen door anderen die weten hoeveel geld ze hebben verdiend, zogenoemde ‘ripdeals’. ‘Of daders proberen anderen te intimideren door vuurwerkbommen voor hun huis neer te leggen.’
Volgens Loggen laten gemeenten kansen liggen om deze criminaliteit aan te pakken. ‘Er zijn best veel mogelijkheden om criminele jeugdgroepen aan te pakken. Maar dat gebeurt voor cybercriminaliteitsgroepen eigenlijk niet. Terwijl het in feite ook gewoon om criminele jeugdgroepen gaat. Maar deze jongeren zitten niet zoals andere probleemjongeren op straat, maar in een hotel achter hun laptop.’
Hulpverleners en justitie zouden niet alleen oog moeten hebben voor de daders, maar ook voor hun omgeving, vindt hij. ‘We zien voorbeelden van daders die jongere broertjes of zusjes hebben die er langzamerhand ook bij betrokken raken. Als er binnen een familie een dader is, moet je ook kijken of er andere kwetsbare personen zijn die mogelijk bij online fraude betrokken kunnen raken en daar hulp bieden. Hoewel het cybercrime heet, is het heel fysiek. Je kunt niet voorkomen dat iemand dader wordt, maar we moeten anderen binnen het gezin wel proberen te beschermen.’

Joeri Loggen, *The fraud-game: the factors and processes contributing to involvement in financial-economic cyber-enabled crime.* Promotie was 13 november

‘Je moet je uitspreken: er is een genocide gaande’

NIOD-directeur Martijn Eickhoff deed onderzoek naar concentratiekampen en massagraven in Indonesië. Volgende week geeft hij als Cleveringahoogleraar zijn oratie. ‘Wetenschappers moeten zich niet monddood en vleugellam laten maken.’

DOOR **VINCENT BONGERS**
FOTO **ANP/THE NEW YORK TIMES/ANP**

Foto Robin Alysha Clemens

Ruim tien jaar geleden deed Martijn Eickhoff (59) samen met Indonesische collega’s onderzoek naar de massale moordpartijen in 1965-68 op van communisme verdachte burgers. ‘We waren in de havenstad Semarang op Java’, zegt de directeur van het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies.
‘Er werd altijd gezegd dat het geweld wel meeviel in die regio. We interviewden in Semarang oud-communisten en andere burgers die deze periode hadden meegemaakt. Waar waren ze opgepakt en waar werden ze verhoord? Studenten wisten op deze manier routes van vervolging te reconstrueren en een onbekend massagraf in een bos te identificeren. Op die plek kreeg ik een soort *nervous breakdown*. De horror van wat daar had plaatsgevonden overviel me.
‘Ik was overmand door emoties en wist me daar geen raad mee. Het gaat uiteindelijk natuurlijk niet om mijn emoties. Wat me toen enorm hielp was het besef eraan bijgedragen te hebben dat een groep mensen die dit leed heeft ondergaan ruimte vond voor hun verhaal.’
Eickhoff is dit semester Cleveringahoogleraar in Leiden. Op zijn bureau in zijn Amsterdamse werkkamer liggen een stuk of twintig boeken: over de beroemde rechtenhoogleraar die zich in 1940 in een beroemde rede uitsprak tegen het ontslag van zijn Joodse collega’s door de Duitse bezetters, maar ook over nazi’s als de rijkscommissaris Seyss-Inquart en Rauter, de hoogste SS’er in Nederland. Het is leesvoer voor de Cleveringa-oratie die Eickhoff op donderdag 26 november houdt (zie kader).

Het NIOD doet bij uitstek onderzoek naar de zwartste bladzijden uit de geschiedenis. Hoe gaan onderzoekers om met die horror?
‘Het heeft zeker effect op je leven. We bieden medewerkers *mental check ups* aan. Alleen gesprekken erover voeren helpt al. Je moet ervoor zorgen dat je zones creëert waarin je je werk loslaat.
‘Ik heb onderzoek gedaan naar de concentratiekampen Buchenwald, Neuengamme en Sobibor en had daar altijd nachtmerries over. Ik realiseerde me: het is heel belangrijk onderzoek dat ik echter niet heel mijn leven kan blijven doen.
‘Mijn grootvader heeft in concentratiekamp Amersfoort gezeten. Hij heeft het gelukkig overleefd, maar ik heb van huis uit meegekregen wat het betekent als de rechtsstaat wegvalt. Je ziet overal in de wereld hoe fragiel dat systeem is. Het is van groot belang dat we bestuderen hoe zulke processen werken.
‘Het is me later duidelijk geworden dat wat mijn opa is overkomen mijn keuze om geschiedenis te gaan studeren heeft beïnvloed. Kennis vergaren kan een manier zijn om zoiets een plek te geven.’

Door de oorlogen in Oekraïne en Gaza zijn veel ogen gericht op het NIOD. In mei 2025 kwalificeerde u in NRC wat er in Gaza gebeurt als ‘genocidaal geweld’. Hoe kwam u tot die conclusie?
‘Ondertussen spreek ik van genocide. Het definitieve oordeel is uiteraard aan het Internationaal Gerechtshof, maar de bepalingen van de Genocideconventie reiken ons wetenschappers belangrijke kaders aan om de gebeurtenissen te duiden. Lang stelden we de vraag: is het een oorlog of een genocide? We weten dat genocides vaak ontstaan in de context van een oorlog.
‘In Gaza kun je heel goed processen waarnemen die niet direct een militair doel dienen. Door de verregaande vernietiging van de infrastructuur en leefomgeving wordt het voortbestaan van de Palestijnse gemeenschap op lange termijn vrijwel onmogelijk gemaakt.
‘Ik deed de uitspraak in NRC over genocidale processen omdat ik merkte dat de wetenschappelijke gemeenschap waarin ik functioneer door de politieke- en sociale druk steeds terughoudender werd om de situatie in Gaza met geëigende termen te benoemen. We hebben daar als instituut ook mee geworsteld. Je moet je als wetenschapper echter uitspreken, zeker als de wetenschap onder druk staat. De uitspraak leverde me waardering op, maar is me zeker ook kwalijk genomen door bepaalde groepen en personen.’

Chanan Hertzberger, voorzitter van het Centraal Joods Overleg (CJO), spreekt van ‘de genocideleugen’ en vond dat u moest vertrekken als NIOD-directeur.
‘Met die uitspraken heeft hij de vrijheid van de wetenschap proberen aan te tasten. Gelukkig zonder succes. Het is wel een stap die je potentieel zou kunnen aanzetten tot zelfcensuur omdat je als wetenschapper geen zin in gedoe hebt.
‘Ik moest wel even slikken toen ik het las, vooral dat me werd verweten ruimte te creëren voor antisemitisme. Ik had voordien best goed contact met het CJO. Maar heb me er verder weinig van aangetrokken. Inmiddels spreekt Hertzberger nu zelf in een interview met *de Volkskrant* van genocidaal geweld. Hij is opgeschoven.
‘Het NIOD bestudeert onder andere de Holocaust, dan voel je ook een grote loyaliteit richting de Joodse gemeenschappen waar ook ter wereld. Het is dan ook heel belangrijk om het onderscheid te maken tussen de regering van Israël en de Joden. Het is zeer onterecht dat Joden in Nederland als Joden worden aangesproken op wat er in Gaza gebeurt. Als je mensen aanspreekt, doe dat als burgers van Nederland. Nederland heeft de Genocideconventie ondertekend. Dit betekent in principe dat alle Nederlanders de verantwoordelijkheid dragen genocide te voorkomen.
‘Ik snap heel goed dat delen van de Joodse gemeenschap behoefte hebben aan solidariteit en het is heel belangrijk dat we daar vormen voor vinden. Tegelijkertijd moeten we Israël heel kritisch blijven volgen.
‘Ik heb met veel vertegenwoordigers van de Joodse gemeenschap gesproken. Die leggen uit waarom de huidige situatie hun pijn doet. Het is belangrijk dat zij die ruimte krijgen.’

Is de doelstelling van het NIOD dat de politiek actie onderneemt?
‘Nee. Er werken hier dertig onafhankelijke onderzoekers. Binnen deze groep is er uiteraard sprake van wetenschappelijke meningsverschillen. Je kunt daarom niet stellig zeggen: “Het NIOD vindt dit of dat.” Ons doel is de discussie over oorlog en massaal geweld voeden met betrouwbare kennis. We zijn geen rechter maar hebben wel een moreel kompas.
‘Ik ben door de Tweede Kamer gevraagd om vragen over Gaza te beantwoorden. Dan merk je wel hoe bepaalde partijen bepaalde inzichten omarmen. Ik heb geen missie om daar een verdere interventie te doen. Dat zou ons tot een politiek instrument maken. Hoogstens leggen we bepaalde zaken nog een keer extra goed uit.
‘In de Kamer kreeg ik ook de vraag of het NIOD op de stoel van de rechter was gaan zitten. Ik antwoordde dat je volgens de verklaring van de Genocideconventie een genocide moet zien te voorkomen. Als een rechter bepaalt dat er een genocide heeft plaatsgevonden, ben je te laat want dan is het gruwelijk leed al geschied. Wetenschappers van het NIOD moeten zich niet monddood en vleugellam laten maken door deze paradox. Onderzoeken, uitleggen en je uitspreken, dat is onze verantwoordelijkheid.’

Leidt dat soms tot bedreigingen?
‘We hebben een dikke huid. Als je de wereld van massaal geweld bestudeert, dan lopen de emoties vaak hoog op. Toen we onderzoek deden naar de Nederlandse oorlogsmisdaden in Indonesië, hebben we wel eens moeten ingrijpen. Mensen wensen je het geweld toe dat hun voorouders zelf hebben meegemaakt. Zo’n bedreiging nemen we serieus.
‘Bij onderzoek naar de genocide op Armeniërs, komt het voor dat er bij een lezing personen aanwezig zijn die zeer uitgesproken het standpunt van de Turkse overheid vertegenwoordigen. Dat kan intimiderend zijn, maar we laten ons niet ringeloren.’

‘Als een rechter bepaalt dat het genocide is, ben je te laat, want dan is het leed al geschied’

Kinderen spelen volleybal te midden van het puin in Gaza-stad, september 2026.

Hoe de nazi’s Nederland probeerden te overtuigen met archeologische vondsten

‘Ik probeer in mijn lezing de Duitse context rond de protestrede van rechtenhoogleraar Rudolph Cleveringa te schetsen’, vertelt Martijn Eickhoff. ‘Wat waren de plannen van de nazi’s met Nederland?’ De Oostenrijker Arthur Seyss-Inquart bestuurde als Rijkscommissaris Nederland tijdens de bezetting. ‘Cleveringa draaide in zijn rede het wereldbeeld van Seyss-Inquart, die zelf jurist was, om. Cleveringa noemde zijn Joodse collega Eduard Meijers, die net als andere Joodse medewerkers moest worden geschorst van de Duitsers, een zoon van ons Nederlandse volk.
‘Seyss-Inquart zag juist dat heel anders. Hij stelde dat er een Germaanse volksaard bestond die de Nederlanders en de Duitsers met elkaar verbindt en Joden uitsluit. Seyss-Inquart spreekt letterlijk van een korst die op die Germaanse identiteit zat. Als die werd weggenomen, dan zou de Nederlander de nazi-ideologie vanzelf omarmen.
‘Cleveringa heeft die tactiek van de nazi’s scherper doorgehad dan de meeste van zijn tijdgenoten, juist omdat hij vanuit een juridisch staatsrechtelijk perspectief de acties van de Duitsers veroordeelde. Dat is zo krachtig aan zijn rede.
‘Uit brieven uit de jaren ’30, toen Seyss-Inquart in Oostenrijk en Polen actief was, bleek dat hij een zeer radicale nazi was. In de beginfase van de bezetting in Nederland waren zijn toespraken relatief mild. Hij dacht: die Nederlanders zijn ook Germanen, en ik ga ze voor het nationaalsocialisme winnen. ‘Dat veranderde na de Februaristaking van 1941. Dan laat de bezetter definitief zijn ware extreem gewelddadige gezicht zien.’
Om de bevolking te overtuigen van het gedeelde Germaanse verleden van Duitsland en Nederland zetten de nazi’s ook archeologie in, zal Eickhoff in zijn lezing uiteenzetten.
‘Ik begin mijn oratie met de opgravingen van de Groningse archeoloog Albert van Giffen bij de terp Ezinge in Groningen en de waardering daarvoor van Seyss-Inquart. Daar werden materialen aangetroffen die hij duidde als de voorloper van de Fries-Saksische boerderij: een oorsprong van een gezamenlijke Saksisch-Friese cultuur van Nederland én Duitsland. Het gaf politieke legitimiteit aan de ideeën van de nazi’s over een nieuw Europa gebouwd op een gedeelde Germaanse origine. Van Giffen ging maar in zekere mate mee in die interpretatie: hij kreeg kansen voor onderzoek die hij niet wilde laten lopen. Hij was geen Jodenhater, geen bewonderaar van Hitler en aan propaganda werkte hij ook niet mee. Anders gezegd: zijn wetenschappelijke werk plaatste hem als het ware in het hart van het nazi-wereldbeeld, bood hem nauwelijks handvatten om daar afstand van te houden, maar dat deed hij uiteindelijk wel. ‘Tegen die achtergrond concludeer ik dat Seyss-Inquart, ondanks de breed gedeelde opvattingen over volkskarakter en de verbinding die hij op basis daarvan met de Nederlanders zocht, uiteindelijk onder ogen moest zien dat de afstand tussen de Duitse bezetter en de Nederlandse bevolking onoverbrugbaar was. Cleveringa was daarin een vroege wegbereider.
De Leidse conservator Frans Bursch, werkzaam bij het Rijksmuseum van Oudheden, collaboreerde wel heel expliciet. Hij komt niet aan bod in de oratie, maar is wel een interessant figuur. ‘In 1943 ging hij op uitnodiging van de SS naar een dorpje Solone in het door Duitsland bezette Oekraïne om daar “Germaanse voorgangers” op te graven. Dat was heel duidelijk bedoeld als onderbouwing van de nazi-expansie. Bursch maakte veel propaganda voor de Duits-Nederlandse verbondenheid. Na de oorlog is hij daarom uit zijn beroep gezet.
‘Ik ben naar Solone geweest. De Joodse bevolking is midden in het dorp vermoord en in een massagraf gegooid. Die opgravingen van Bursch vonden plaats naast de kuil voor dat massagraf, dat vond ik heel macaber. Het laat ook de verbinding zien van de zoektocht naar het Germaanse verleden met de Holocaust.’

Martijn Eickhoff, *Strijdtoneel “ons volk”: de missie van Seyss-Inquart en het rechtsgevoel van Cleveringa.* Cleveringa-oratie, Academiegebouw, donderdag 26 november, 16.00 uur. De zaal is vol, maar er is een livestream via www.leidenuniv.nl

Hoofdredacteuren Kamran Ullah (links) en Pieter Klok

Hoofdredacteuren zijn het eens: ‘We gaan het niet eens worden’

Hoofdredacteuren Pieter Klok *(de Volkskrant)* en Kamran Ullah *(De Telegraaf)* bespraken bij *College Tour de Podcast!* de dagelijkse dilemma’s waarmee zij de koers van hun krant bepalen. ‘Maar waar maak je je als krant het meeste zorgen om? Daarin verschillen wij van elkaar.’

DOOR **GILLES VAN DER MADEN**
FOTO **VICTORIA VERHULST**

‘Het weer en de datum vind ik altijd erg goed in *de Volkskrant*!’
Het publiek in een volle zaal in het Lipsius lacht uitbundig om Kamran Ullah, hoofdredacteur van *De Telegraaf*, als hij de vraag van presentator Twan Huys beantwoordt wat hij het beste vindt aan het dagblad van Pieter Klok, hoofdredacteur van *de Volkskrant*. Beide hoofdredacteuren waren te gast in een nieuwe aflevering van *College Tour de Podcast!*, gemaakt door Leidse masterstudenten journalistiek.
De hoofdredacteuren gaven een inkijkje in de dagelijkse dillema’s waarmee ze de koers van hun krant bepalen, bespraken de huidige staat van de journalistiek, polarisatie en gevoelige onderwerpen als het conflict in het Midden-Oosten. ‘Ik vind het heel naïef als je je niet zorgen maakt om Hamas en de tentakels van Hamas met Iran daarachter’, zei Ullah over dat laatste. ‘Dat raakt onze samenleving ook al jaren en daar maak ik mij zorgen over.’
Klok ziet bij zijn krant het tegenovergestelde. ‘Wij maken ons grote zorgen over Israël dat aan het ontsporen is en waar Israël uiteindelijk ook een hoge prijs voor gaat betalen.’ *De Telegraaf* is niet pro-Israël of pro-Gaza, reageert Ullah. ‘Maar wij zijn anti-Hamas. Dat zie je ook in onze berichtgeving.’ Klok zegt uiteraard ook tegen de terroristische beweging te zijn. ‘Maar waar maak je je als krant het meeste zorgen om? In dat opzicht verschillen wij van elkaar.’
Een onvermijdelijk discussiepunt is de aanblijvende vete tussen columnisten Sander Schimmelpenninck en Wierd Duk. De kemphanen zijn elkaars tot-aartsvijand-gemaakte en spelen online en in diverse podcasts oorlogje. In een filmpje kwamen beide heren aan het woord, waarbij het al snel ging over het elkaar ‘op de man aanvallen’.
‘Soms mag het ook onder de gordel, zeker’, vindt Ullah. ‘Zolang het op de inhoud is.’ Klok is het daarmee oneens. ‘Dit is een *false balance*.’ Schimmelpenninck speelt weliswaar op de man, maar hij valt wel de sterke mensen in de samenleving aan, in tegenstelling tot Duk die zijn pijlen richt op migranten. ‘Wierd Duk vind ik iemand die bewust bepaalde sentimenten in de samenleving aanwakkert die ik gevaarlijk vind, zoals xenofobie. Hij heeft voor het eerst op televisie geroepen: “We moeten het over remigratie hebben.”’
Klok vindt het gevaarlijk om dit soort woorden te gebruiken. ‘Het zijn belangrijke tijden. Dan heb je verantwoordelijkheden.’ Ullah verdedigt Duk door de context van de remigratie uit te leggen. Daarin gaat Klok niet mee. ‘Sentimenten beschrijven is prima, maar sentimenten versterken vind ik niet prima. En dat doet Wierd Duk. Volgens mij ben je dan echt vergeten waarom journalisten op aarde zijn.’
Over het specifieke gebruik van woorden en stijl valt te twisten vindt Ullah, maar de strijdbijl tussen de columnisten wordt nog niet begraven. ‘We hebben al vaak hierover gesproken, maar hierover zijn we het gewoon niet eens en gaan we het ook niet eens worden.’
Voormalig *Telegraaf*-coryfee (en *College Tour*-gast) Saskia Belleman kwam via het beeldscherm ook aan het woord en stak de loftrompet op over de vrijheid die ze genoot bij Ullah, bijvoorbeeld toen ze met een podcastserie femicide onder de aandacht wilde brengen. ‘Het heeft onmiskenbaar geholpen om het als probleem op de kaart te zetten.’
Waar ze in haar aflevering aardig kritisch was op haar eigen krant, geeft ze nu ook een steekpor aan de krant van Klok. ‘Wat me ook altijd een beetje tegenstaat aan *de Volkskrant* is de zure toon. Alles is altijd zo slecht en zuur.’ En over het lezerspubliek dat de krant bereikt, zegt ze: ‘Ik vind dat *De Telegraaf* de échte Volkskrant is…’
Ullah, hard lachend: ‘Spreek Saskia maar eens tegen!’
Klok: ‘Als je “het volk” definieert als mensen die vaker praktisch opgeleid zijn en wat lagere inkomens hebben, dan denk ik dat *De Telegraaf* die groep soms beter bereikt dan wij.’
Ook het frame van *de Volkskrant* als zure krant is volgens hem allang achterhaald. Het stamt nog uit de tijd van Willem Drees, premier van 1948 tot 1958. ‘Hij zei: “Als je een komkommer in *de Volkskrant* verpakt dan is het de volgende dag een augurk.”’

College Tour, de podcast

Het is het derde seizoen dat de Universiteit Leiden *College Tour, de podcast* presenteert. Dit wordt gemaakt door masterstudenten Journalistiek en Nieuwe Media onder toeziend oog van Twan Huys. De komende weken schrijven de studenten over hun spraakmakende gasten in *Mare*. Nieuwsgierig geworden? Kom naar de opnames in het Lipsius, of beluister de podcast online. De volgende opname is op 23 november met Floor Bremer. Daarna zijn Arjen Lubach en Beatrice de Graaf nog te gast.

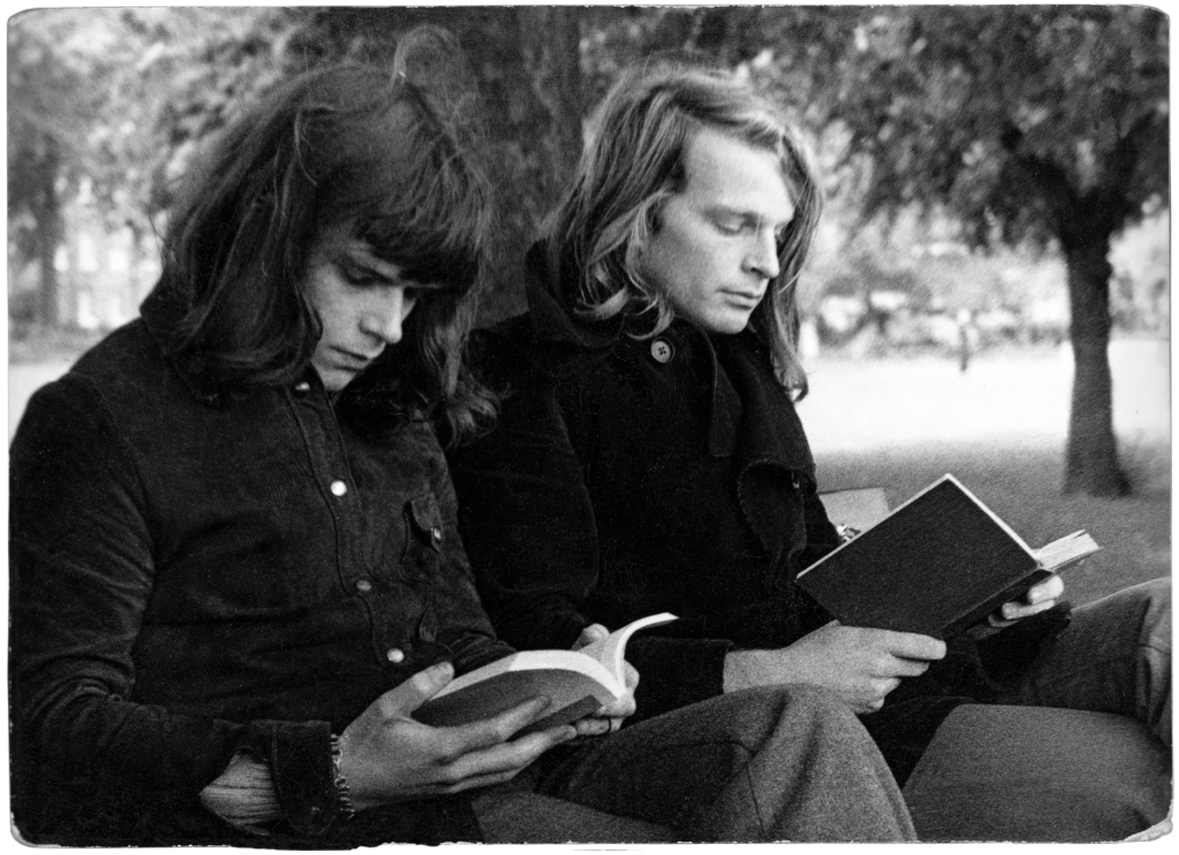
Jezus rook naar rozen, hars en honing

Het menselijke reukvermogen en de rol van geur in de literatuur worden onderschat, vindt Jan van Dijkhuizen die vroegmoderne klassiekers analyseert. ‘*Paradise Lost* van John Milton barst van de geur. Daar is nog nooit een analyse van gemaakt.’

DOOR **ELSE VAN DER STEEG**
FOTO **RIJKSMUSEUM**

‘De doornenkroning van Jezus’ geschilderd door Gerard van Honthorst, ca. 1622

‘Maer die verwaten mensch, wat zou zijn hart bewegen?’
Universitair hoofddocent Jan van Dijkhuizen draagt de tekst uit *Gysbrecht van Aemstel* (1637) het beroemde toneelstuk van Joost van den Vondel over de belegering van Amsterdam begin 1300 voor. Hij schetst de scène: ‘De Witte van Haemstede vernielt een klooster, hij slaat het in puin en vermoordt alle nonnen. Als hij een graftombe aan diggelen slaat, komt hem een lieflijke geur tegemoet.’
Een zeventiende-eeuws publiek had deze omschrijving van geur onmiddellijk herkend, zegt hij. ‘Dat is de geur van heiligheid. Maar Witte van Haemstede blijft er onaangedaan door.’ Dat hij toch blijft doorgaan met moorden zegt alles over zijn karakter: deze man is verdorven.
Van Dijkhuizen is werkzaam bij het Leiden University Centre for the Arts in Society (LUCAS) en richt zich al lange tijd op de rol van het menselijk lichaam in literatuur. Zijn proefschrift ging over de verbeelding van duiveluitdrijvingen in vroegmodern (1500-1700) Engels toneel, en over toenmalige debatten of demonen zich kunnen manifesteren in fysieke lichamen. Ook onderzocht hij percepties van pijn in vroegmoderne literatuur.
‘Maar onderzoek doen naar geur was niet eerder bij me opgekomen. Dat is best tekenend. In de moderne westerse samenleving is geur een ondergeschoven kindje: we zijn ons er niet bewust van hoe belangrijk het is.’
Neem bijvoorbeeld de covid-pandemie, toen patiënten plotseling hun reukzin verloren. ‘Er zijn enquêtes gedaan waarin bijna iedereen vertelde zich zonder geur niet verbonden te voelen met hun omgeving. Alsof er een glazen plaat stond tussen hen en de wereld.’
Met deze realisatie op zak, verdiepte Van Dijkhuizen zich in vroegmoderne literatuur, in het onderzoeksproject ‘The Poetics of Olfaction in Early Modernity’ (POEM). Ook stelt hij met collega’s een lesmethode samen voor het vwo, om leerlingen actief te laten kennismaken met geurtaal in literatuur.
‘Het werk *Paradise Lost* van John Milton is het beroemdste, en ik denk het grootste, gaafste, vetste epos uit de Engelstalige literatuur. Dat barst van de geur. En er was nog nooit een analyse van gemaakt.’
Het epos verhaalt over de christelijke zondeval van de mens. ‘Geur speelt daarbij een belangrijke rol, op het moment dat Eva daadwerkelijk van de verboden vrucht eet, maar ook al eerder, als Satan haar in een droom tot zonde probeert te verleiden.’
Ze vertelt haar droom aan Adam: *‘So saying, he drew nigh, and to me held, / Even to my mouth of that same fruit held part / Which he had pluckt; the pleasant savourie smell / So quick’nd appetite, that I, methought, / Could not but taste.’*
‘Savourie betekent ook geur, dus Milton schrijft hier “geurige geur”.’ Satan verleidt Eva ermee. ‘Dat roept allerlei vragen op. Als jij een kamer binnenloopt waar een heftige geur hangt, dan kun je wel je neus dichtdoen, maar je hebt het dan al geroken. Dat kun je niet voorkomen.’
Diezelfde verbinding kun je leggen in het gedicht: had Eva de verleiding wel kunnen weerstaan? En wat zegt dat over de mate van vrije wil en verantwoordelijkheid van de mens? ‘Dat roept allerlei vragen op over de theologie van het gedicht.’
Dat mensen niet goed zouden kunnen ruiken is ‘een wijdverbreide mythe’, zegt de onderzoeker. ‘Dat we veel minder goed ruiken dan bijvoorbeeld honden klopt ook niet. Bepaalde geuren, zoals fruit, kunnen we zelfs beter ruiken. En ook al doen we het nooit, we kunnen prima een geurspoor volgen. We kunnen heel veel verschillende geuren onderscheiden. Dat loopt in de miljarden, meer dan we aan kleuren kunnen zien.’
Dat gebeurt zowel via de neus (orthonasaal) als mond (retronasaal). ‘Als je eet, stijgen er allerlei odoranten op door je mondholte naar je neus, die ruik je en dat bepaalt veel van wat je proeft. Want je tong kan maar vijf smaken onderscheiden.’ Honden kennen alleen orthonasale geurwaarneming.
‘Geurcentra in de hersenen staan bovendien in heel directe verbinding met emotiecentra en het herinneringscentrum, en ze lopen vaak om de taalcentra heen.’ Als je dus een appeltaart ruikt, en ineens teruggebracht wordt naar de keuken van je oma toen je een klein kind was, is dat neurologisch te verklaren. ‘We noemen dat het fenomenologische karakter van die herinnering: je voelt weer hoe het was om daar te zijn. De hele emotionele kleur van zo’n jeugdherinnering wordt weer wakkergemaakt.’
In de romanreeks *À la recherche du temps perdu* (uitgegeven tussen 1913 en 1925) van Marcel Proust doopt de hoofdpersoon in een beroemde, door geurwetenschappers vaak geciteerde passage een madeleinekoekje in zijn thee. De geur en smaak roepen vervolgens allerlei herinneringen bij hem op. ‘Daar zijn dus neurologische redenen voor.’
Maar in de zeventiende eeuw wordt de link tussen geur en herinnering op een heel andere manier gelegd. ‘Ik ben nog niemand tegengekomen in pakweg 1600 of 1650, die zegt: “Ik rook iets en ik was weer terug in mijn jeugd”. Wat je daar wel vindt, is de gedachte dat de doden in de herinnering voortleven als een geur. In een gedichtje over de in 1649 geëxecuteerde koning Karel de Eerste uit Engeland staat bijvoorbeeld: *“Thy aromatic name shall feast our sense”.’*
Een preek van de Engelse geestelijke Nathaniel Hardy uit 1662 gaat nog een stap verder: *‘The remembrance of Charles the First, is like the Composition of the perfume that is made by the Art of the Apothecary, it is sweet as honey in all mouths, and as musick to a banquet of wine; yet with all the remembrance of his death, by which we were bereaved of so excellent a Prince, cannot but be bitter as gall and wormwood.’*
In een gedicht uit de embleembundel *Goddelijke wenschen* (1629) omschrijft Justus de Harduwijn zelfs hoe Jezus ruikt, zegt Van Dijkhuizen. ‘De gedachte van Christus navolgen, en een goed christen zijn, wordt door de schrijver voorgesteld als het achternalopen van een heerlijke geur.’
Elke strofe belicht een ander element van die geur, die onder andere bestaat uit honing, rozen, hars en nardusolie. ‘Dat is de olie waarmee Maria Magdalena Jezus’ voeten waste.’
Voor een congres in Leiden eerder dit jaar liet Van Dijkhuizen de geur tot een parfum maken door geurkunstenaar Tasha Marks. Ze verwerkte daarin niet alleen de geuren uit het gedicht, maar ook het groen van de tuin die bij het gedicht wordt afgebeeld. De congresdeelnemers roken het parfum terwijl hij het gedicht voorlas. ‘Ze gingen daardoor het gedicht veel bewuster lezen.’

Boudewijn Büch en Peter van Zonneveld, circa 1973. Privécollectie

De bedrieger bedrogen

Schrijver/tv-persoonlijkheid Boudewijn Büch en letterkundige Peter van Zonneveld schreven elkaar manisch brieven, soms drie per dag, waarin ze op alle fronten te ver gingen. Vooral bij Büch werd de grens tussen levenskunst en leugen steeds poreuzer.

DOOR **ONNO BLOM** EN **RICK HONINGS**

Boudewijn Büch (1948-2002) en Peter van Zonneveld (1948-2025) waren boezemvrienden. Hun *Wahlverwandtschaft* kwam voort uit wederzijdse bewondering, intellectuele wedijver, gevoel voor humor en literaire dweepzucht, maar eindigde in jaloezie en verraad. Aanstaande vrijdag verschijnt *Anatomie van een vriendschap. De briefwisseling van Boudewijn Büch en Peter van Zonneveld*, een bloemlezing uit de honderden brieven die ze elkaar vooral in de jaren zeventig schreven.
De jongens leerden elkaar in 1965 kennen in een redactievergadering van *de Vonk*, de schoolkrant van het katholieke St. Bonaventura College in Leiden. Ze waren zeventien. Samen bleven ze in het lokaal achter en begonnen tegen elkaar op te bieden door zoveel mogelijk gedichten uit het hoofd op te zeggen. Vondel tegen Achterberg, Jacques Perk tegen Willem Kloos. 'Hij mocht dan geboren zijn uit zonnegloren en een zucht van de ziedende zee, ik weende om bloemen in de knop gebroken', schreef Peter later in de novelle *Het geheim van de Leidse Hortus*.
Het was vriendschap op het eerste gezicht, maar ze waren ook meteen rivalen. Beiden verlangden hevig naar een voorbije, geïdealiseerde wereld. Peter was de initiatiefrijkste van de twee. Zijn liefde voor Charles Dickens bracht hem in contact met Godfried Bomans, en hij raakte steeds dieper geïnteresseerd in de negentiende eeuw en Leidse schrijvers als Willem Bilderdijk en Nicolaas Beets. Zijn fascinatie voor Goethe bracht hij over op Boudewijn.

Fabuleren en experimenteren
Eckermanns *Gespräche mit Goethe* werd hun lijfboek. Ze leerden eruit dat je het leven als een kunstwerk kunt vormgeven. Fabuleren, experimenteren en parodiëren, dat maakte hun vriendschap woest aantrekkelijk, maar vormde ook de kiem van latere problemen. Vooral bij Boudewijn werd de grens tussen levenskunst en leugen steeds poreuzer.
Hun achtergronden verschilden sterk. Peter groeide op in een eenvoudig, maar harmonieus katholiek gezin in Leiden. Hij was populair, zelfverzekerd, nieuwsgierig, groot en sterk, had schitterende blonde krullen en was succesvol bij meisjes. Hij beschikte over het talent om verhalen en anekdotes zo enthousiast te vertellen alsof hij ze zelf had meegemaakt.
Boudewijn, angstig en klein, groeide daarentegen op in een problematisch gezin in Wassenaar. Zijn vader Rien Buch (zonder umlaut, die zette Boudewijn zelf op zijn achternaam) was een huistiran; zijn ouders scheidden en daarna was er nauwelijks contact tussen de vader en zijn zonen. Boudewijn vertelde dat zijn vader een uit Duitsland gevluchte Jood was, een geheim agent en als RAF-piloot zijn geboortestad had moeten bombarderen. Geen van die verhalen klopte. Vaak sprak hij Peter aan als 'vader' en noemde zichzelf 'je zoon'.

'Bibliobesitas'
Op school mislukte Boudewijn. Hoewel psychologisch onderzoek uitwees dat hij zeer begaafd was, bleef hij twee keer zitten en werd in 1966 van school gestuurd. Peter ging na zijn eindexamen Nederlandse Taal- en Letterkunde in Amsterdam studeren en later ook biologie. De vrienden gingen elkaar manisch brieven schrijven, vele kantjes lang, soms wel drie per dag.
Ze leden aan 'bibliobesitas', bleven eeuwig zwerven langs boekhandels en antiquariaten om hun zucht naar boeken te stillen. Boudewijn gaf veel meer aan boeken uit dan hij kon betalen. Hij stal boeken, ook bij de V&D in Leiden, waar hij een baantje als bordenwasser had, en betaalde zelden of nooit een rekening.

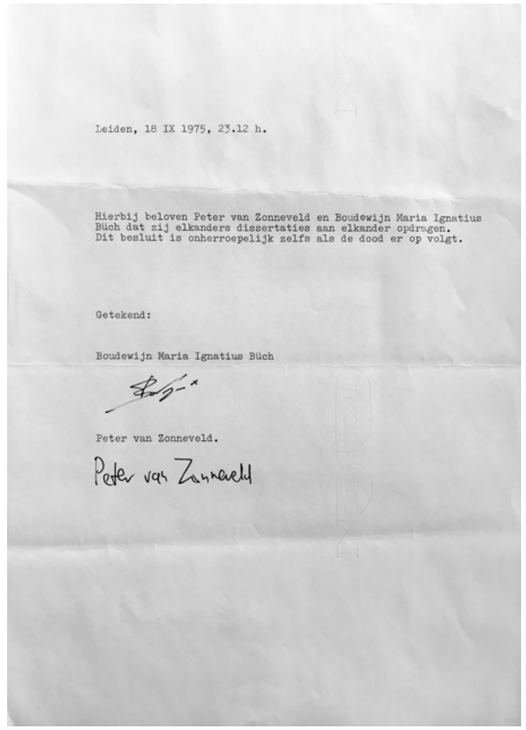
'Je hebt één bundeltje uitgegeven, lul. Wat verbeeld je je?'

Leiden beschouwden ze als een theater. Samen met hun vrienden Lex Raat en Jacques van Alphen bezochten ze plekken in de stad waar hun geliefde schrijvers hadden gewoond en speelden scènes uit de literatuur na.
Zo gaf Boudewijn aan zijn vrienden college op de Garenmarkt, waar ooit op nummer 6 de beroemde Bilderdijk had gewoond en gewerkt. Hij droeg daarbij een tulband op zijn hoofd, net als de naar het graf reikhalzende dichter, die in zijn tulband een warm schoteltje verborg tegen verzengende hoofdpijnen.
Jaarlijks vierden zij op 27 januari de 'Heilige Hortusdag', uit liefde voor de natuur en de geschiedenis, compleet met kostuums, rituelen en een gedenkboek. Samen reisden ze naar Engeland, Frankrijk en Duitsland, steeds in het spoor van schrijvers, kunstenaars en historische figuren. Hun vriendschap kende grote intimiteit. Ze sliepen bij elkaar en lagen uren wakker van het lachen.
Hun brieven zaten vol studentikoze humor, begeerte naar boeken, druipen van geilheid en verboden verlangens. Ze zijn experimenteel, leugenachtig en manipulatief en derangeren literair en stilistisch. De vrienden gingen in alle opzichten te ver.

Gefingeerde titels
Tegelijk namen zij de literatuur bloedserieus. Peter wilde professor worden en Boudewijn dichter en schrijver. Peter introduceerde zijn vriend bij mensen uit de literaire en academische wereld, onder wie de begenadigde hoogleraar literatuurwetenschap Jan Kamerbeek jr. en letterkundige Harry Prick.
Boud presenteerde zichzelf intussen steeds nadrukkelijker als geleerde, 'psychofarmacohistoricus', compleet met gefingeerde academische titels, hoewel hij nooit een universitaire graad behaalde. Peter studeerde in 1975 cum laude af en werd daarna aangesteld als wetenschappelijk medewerker aan de Leidse Universiteit.
In 1976 begon Büch tegen een behoorlijke vergoeding columns te schrijven voor *Mare*. Dat was een positie die hem voor het eerst werkelijk aan een academie verbond. In de rubriek 'Boudewijns bedenkingen' behandelde hij het logeerkamersyndroom, de Leidse Bioleugen Club en hield hij een tirade tegen tuinbroeken: 'Zij maken van de Leidse meisjes trollen, plompe wezens of pseudoklassenstrijdende pompoenen.'
Via Harry Prick kreeg Boudewijn in 1976 een aantal gedichten voorgepubliceerd in *Maatstaf* en een contract voor zijn eerste dichtbundel bij de Arbeiderspers. *Nogal Droevige Liedjes voor de Kleine Gijs* bevat smachtende gedichten voor een veertienjarige jongen.
Boudewijns liefde voor jongetjes beleed hij ook in zijn brieven naar Peter – die dat altijd als fabuleren en choqueren heeft geïnterpreteerd. Het was een poging van Büch om zichzelf een gewaagde, getroebleerde identiteit aan te meten als de grote, bewonderde dichters Rimbaud en Verlaine. In feite was het vooral een bewijs van eenzaamheid.

Schulden
Zijn status als gepubliceerd dichter en de publieke roem maakte Boudewijn niet bescheidener. Op 3 september 1976 sloeg hij de uitnodiging om naar Peters 28ste verjaardag te komen af. 'Aan epigonerie doe ik niet mee.' Peter was woest. 'Eén bundeltje, Boud!', schreef hij. 'Je hebt één bundeltje uitgegeven, lul. Wat verbeeld je je wel?'
Gezamenlijke literaire projecten, zoals de biografie van Bilderdijk, liet Boudewijn schieten. Tegelijk raakt hij financieel steeds verder in de problemen. In 1977 werd hij failliet verklaard. Hij verliet Leiden met tienduizenden guldens schulden. Zijn vrienden, Peter inbegrepen, stonden een deel van hun salaris af om hem te helpen.
Het kon de vriendschap niet redden. Jaloezie nam de overhand. Peters sociale talent, zijn talrijke relaties met vrouwen, waarover hij in zijn brieven openhartig en plastisch vertelde, moeten Boudewijn hebben gestoken. Als hij eens een vriendinnetje had, was hij bang dat Peter haar zou afpakken.
In zijn jaloerse wanen, eenzaamheid en doodsverlangen werden Boudewijns verhalen steeds pathetischer. Het ingrijpendste verhaal betrof Boudewijntje, het zoontje van vrienden. Büch deed alsof het zijn eigen kind was, dat werd getroffen door een ernstige ziekte – en overleed. Zijn vrienden geloofden hem, deelden in zijn verdriet en betaalden zelfs mee aan de vermeende uitvaart.
Elementen van deze dramatische geschiedenis keerden later terug in zijn beroemdste roman uit 1985: *De kleine blonde dood*.
Toch gaf Peter nog altijd zijn vriendschap met Boudewijn niet op. Hij was een van de weinigen die hem nog bleef zien, terwijl die beroemder en beroemder werd. Met het aanstekelijk enthousiasme en gevoel voor theater dat ook hun vroege vriendschap tekende, presenteerde hij het televisieprogramma *De wereld van Boudewijn Büch*.

Verraad
Büch bewoonde een schitterend dubbel Amsterdams grachtenpand, voorzien van een bibliotheek met een adembenemende collectie. Peter kwam daar af en toe langs om een nacht lang te drinken en herinneringen op te halen aan de verloren tijd.
De definitieve breuk ontstond, wrang genoeg, omdat Peter Boudewijn niet durfde te vertrouwen met een ernstig persoonlijk probleem. Begin jaren negentig kreeg Peter bij twee verschillende vrouwen kinderen, terwijl de relatie met zijn vriendin stukliep. Uit schaamte kon hij daarover niet spreken. Boudewijn beschouwde het zwijgen als verraad. Uit wraak vertelde hij Peters vriendin over diens vroegere verhoudingen.
Bovendien verwerkte Büch de geschiedenis in 1993 in zijn roman *Het bedrog*. De personages Olof Bergman en Sander Geelkamp zijn gemodelleerd naar Boudewijn en Peter, maar de werkelijkheid wordt omgedraaid. Sander was een seks beluste jongen die zijn oude vriend bedroog. Een gotspe. Hier werd de bedrieger bedrogen.
Het was een vorm van zelfdestructie: Boudewijn verraadde de enige echte oude vriend die hij nog had. Peter verbrak het contact. Zij spraken elkaar nooit meer.
Op 23 november 2002 stierf Boudewijn Büch onverwacht aan een hartaanval, alleen tussen zijn boeken. Toen Peter van Zonneveld het nieuws hoorde, moest hij kort daarna college geven in Leiden. In tranen vertelde hij de studenten in de collegezaal over zijn verloren vriend.
Voor de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde schreef Peter Boudewijns levensbericht. Daarin sprak hij van de schaduwkanten van zijn oude vriend, maar benadrukte hoe hartelijk, geestig, vrijgevig, betrokken en enthousiasmerend Boudewijn kon zijn. 'Ik heb met niemand zo gelachen.'
Tot zijn dood in 2025 bleef Peter van Zonneveld zijn vroegere vriend missen. En andersom? Op 14 juli 2002, een half jaar voor zijn dood, noteerde Boudewijn Büch in zijn dagboek: 'Denk de laatste maanden veel aan mijn *Urfreund* Peter van Zonneveld, die ik steeds meer mis.'

Leiden, 18 IX 1975, 23.12 h.

Hierbij beloven Peter van Zonneveld en Boudewijn Maria Ignatius Büch dat zij elkanders dissertaties aan elkander opdragen.
Dit besluit is onherroepelijk zelfs als de dood er op volgt.

Getekend:

Boudewijn Maria Ignatius Büch

Peter van Zonneveld.

Foto Collectie UB Leiden

Anatomie van een vriendschap. De briefwisseling van Boudewijn Büch en Peter van Zonneveld. Ingeleid en bezorgd door Onno Blom en Rick Honings. Walburg Pers, 2026. Hardcover, 416 blz. € 34,99. *Boekpresentatie, universiteitsbibliotheek, vrijdag 20 november, 16:30 u. Toegang gratis, aanmelden verplicht*

De prijs voor een Maretje bedraagt €9,– per 30 woorden, opgegeven via redactie@mare.leidenuniv.nl uiterlijk t/m maandag 16.00 uur. Maretjes aangeboden voor commerciële doeleinden worden niet geplaatst, evenmin als Maretjes waarin zaken worden aangeboden die de waarde van €4.500 te boven gaan

'De onderwijswinkel zoekt vrijwilligers die scholieren kunnen helpen met **Nederlands,** zowel voor basisschool, als voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs.Verder zoeken wij vrijwilligers voor hulp bij rekenen en huiswerkbegeleiding basisschool, Engels, aardrijkskunde, biologie en huiswerkbegeleiding voortgezet onderwijs, Engels, middelbaar beroepsonderwijs nivo 4 en bedrijfskunde/economie hoger beroepsonderwijs. De hulp wordt gegeven in **Leiden Noord** (het Gebouw) op **ma t/m do.mi** na schooltijd en in **Leiden Zuid** op **do.mi** in Huis van de buurt Bos en Gasthuis. Voor meer informatie: Onderwijswinkel, 06-23281384."

Maretjes-extra zijn bedoeld voor semi- commerciële instanties. De prijs voor en Maretje-extra is €23,– incl. BTW voor elke vijfendertig woorden. U kunt deze advertenties uiterlijk op de vrijdag vóór het verschijnen van Mare opgeven bij Bureau van Vliet B.V., Wateringweg 129. 2031 EG Haarlem, | +31 (0)23-5714745, info@bureauvanvliet.com

COLOFON

Mare: Rapenburg 38, 2311 EX Leiden
Postbus 9500 2300 RA Leiden
Telefoon 071–527 7272
E-mail redactie@mare.leidenuniv.nl of
weekbladmare@protonmail.com
Website mareonline.nl
Twitter @weekbladmare
Mastodon @weekbladmare@mastodon.online
Bluesky @mareonline.nl
Instagram @weekbladmare
Facebook: Leids Universitair Weekblad Mare
De redactie is op vrijdag gesloten.
Oplage circa 3.000

Hoofdredactie:
Frank Provoost:
frank.provoost@mare.leidenuniv.nl

Redactie:
Vincent Bongers
v.bongers@mare.leidenuniv.nl
Marciëlle van der Kraan
m.w.s.van.der.kraan@mare.leidenuniv.nl
Sebastiaan van Loosbroek
s.p.van.loosbroek@mare.leidenuniv.nl
Mark Reid
m.a.reid@mare.leidenuniv.nl
Else van der Steeg
e.h.van.der.steeg@mare.leidenuniv.nl
Vincent de Groot (stagiair)
Eline Dirven (stagiair)

Medewerkers:
Emiel Beinema | Lente van den Berg | Lisa Boshuizen | Remco Breuker | Carmen Brouwer | Tirza de Graaf | Lorenzo Gerritsen | Valérie Krah | Henrik Laban | Marieke Nolten | Giselle Maria Timmers | Renske Veldman

Art direction en vormgeving:
Marcel van den Berg, joostmarcellis.nl

Fotografie: Taco van der Eb | Marc de Haan

Illustraties: Bas van der Schot | Silas.nl

Drukwerk:
Rodi Rotatiedruk, Broek op Langedijk

Advertenties: Bureau van Vliet B.V.,
Wateringweg 129, 2031 EG Haarlem,
Telefoon 023 – 571 47 45,
E-mail sales@bureauvanvliet.com
bureauvanvliet.com/advertentie/Weekblad

Redactieraad:
Kutsal Yesilkagit (voorzitter) | Alexander Pleijter (secretaris) | Annemarie Drahmann | Nour Eldín Emara | Rosanne Hertzberger | Hermelijn Smits

Speciaal voor jou als werknemer van Universiteit Leiden

Jij én je gezinsleden profiteren van:
- Korting op de premie van de meeste aanvullende verzekeringen
- Extra korting op je basisverzekering bij een maximaal vrijwillig eigen risico
- Ruime vergoedingen zonder extra kosten voor o.a. tandarts en fysiotherapie
- Uniek: deel je tandartsvergoeding met je partner

Ontdek alle voordelen van de collectieve zorgverzekering op
zorgenzekerheid.nl/universiteitleiden
Overstappen kan tot en met 31 december 2026

Zorg en Zekerheid
Zorgverzekeraar

Hoe word je een wolf?

Limburgse bluesrocktrio DeWolff met van links naar rechts organist Robin Piso, zanger-gitarist Pablo van de Poel en drummer Luka van de Poel

Het Limburgse bluesrocktrio DeWolff bestaat binnenkort twintig jaar en viert dat met de theatertournee *Full Moon Ritual.* Bij een goede show, verklapt zanger en gitarist Pablo van de Poel 'verkeer ik in een hogere staat van zijn en ben ik een beestachtige versie van mezelf'.

DOOR **VINCENT DE GROOT**
FOTO **SVEN SIGNE DEN HARTOGH**

'Er zit een gat in mijn ziel dat maar niet gevuld raakt. Als ik geen muziek maak, zit ik niet goed in mijn vel en voel ik me ongelukkig. Ik heb toevallig iets gevonden in mijn leven waar mijn neiging tot een obsessie op aansluit. Als ik op jonge leeftijd bijvoorbeeld *into* houtbewerking was geweest, was dát misschien mijn obsessie geworden. Nu heb ik dat met muziek.
'Thuis hadden we altijd muziek opstaan. Op de radio luisterden we naar Studio Brussel, de alternatieve muziek van de jaren negentig. Anders draaiden we cd's. Mijn vader speelt in verschillende coverbands. Zo vaak als het kon, ging ik mee naar repetities. Ik was toen acht of negen. Bij het eerste optreden van mijn vader dat ik zag, deed de gitaar iets met me dat me mijn hele leven lang niet heeft losgelaten.
'Vanaf het moment dat mijn broer Luka begon met drummen besloten we samen muziek te maken. We woonden in een rijtjeshuis met onze slaapkamers naast elkaar. Mijn gitaarversterker stond op mijn kamer, zijn drumstel op zijn kamer. Ik ging, met beide deuren open, op de gang staan met mijn gitaar. Op die manier gingen we jammen.
'Omdat onze buurman bakker was en vroeg naar bed moest, was dat wel lastig. Daardoor hebben mijn ouders het fantastische, maar totaal *crazy* plan gekregen om een repetitiekelder onder de tuin te graven. Toen die kelder eenmaal af was, hebben we onze vriend Robin Piso uitgenodigd om toetsen te spelen.
'Toen wij voor het eerst gingen jammen, waren we fan van *Pulp Fiction*, waar onze naam ook vandaan komt (namelijk het personage The Wolf, *red.*). De surfrock uit die film was de muziek die ik wilde maken. We gingen dat proberen, maar halverwege de jam was de inspiratie op. Robin zette opeens een riff in van ons eerste nummer, *Gold and Seaweed*, Luka en ik vielen in. Dat is het moment dat de band geboren werd, juist omdat we niet te veel nadachten bij wat we wilden doen.
'Het is de rauwe creativiteit die ergens in ons diepste ontstaat en eruit moet. Vaak gebeurt dat via een jamsessie. Maar ik krijg ook op de gekste momenten invallen en neem die op met mijn dictafoon: duizenden opnames van gitaar en zang tot iets wat ik neurie in de supermarkt. Als we tegen een dood punt aanlopen, haal ik mijn telefoon erbij en kijk ik of daar nog iets interessants in staat.
'Qua tekst hebben we vaak nog niet zoveel uitgewerkt. Luka zingt soms in brabbeltaal en ik doe dan mee. Er zitten toch woorden in waarvan je denkt: dit gaat lekker werken. Soms weet je ineens waarover de tekst moet gaan. Het is ook leuk om het met zijn drieën te bedenken. Ik zit soms met mijn notitieboekje de teksten te schrijven, Robin en Luka hebben op hun computers een synoniemen- en rijmwoordenboek openstaan.
'Ik haal ook veel inspiratie uit boeken. Ik ben fan van John Steinbeck. Naar aanleiding *The Winter of Our Discontent* heb ik een nummer geschreven waarvan de helft is gejat uit dat boek. De andere helft heb ik aangevuld. De oplettende lezer zou het eruit kunnen halen. Maar beter goed gejat dan slecht verzonnen.
'Jarenlang zaten we in verschillende studio's, maar wisten daar nooit helemaal de klank te vangen die in ons hoofd zat. Toen besloten we het helemaal zelf te doen in onze eigen studio. *No limits*, ook qua tijd niet. Maandenlang zaten we opgesloten in een kelder en waren we alleen maar bezig met de plaat. Dat is heel anders dan naar Frankrijk gaan om een plaat volledig live in te spelen.

> 'Onze radiohit hebben we vijf keer live gespeeld in heel onze carrière'

'Onze platen zijn vaak reacties op elkaar. We hebben een album gemaakt waarbij alles perfect moest. Een jaar later dacht ik: 'Het is saai, dubbelop en stom om elke keer te zeggen: "Dit is onze beste plaat." Laten we een plaat in onze tourbus opnemen als reactie op die perfectie.' Weer een ander album is in de coronatijd opgenomen met weinig menselijke interactie. Dat waren we zo beu dat we dachten: op ons volgende album willen we die menselijke muzikale connectie uitbuiten. Dus zoveel mogelijk mensen in een ruimte en kijken wat voor magie er dan ontstaat.
'Voor de volgende plaat zou ik *full on* 70's arenarock willen maken. Ik heb onszelf die muziek nog niet horen maken. Daarom wil ik met een tijdmachine terug naar 1972. Geen brug slaan tussen toen en nu, gewoon classic rock. Bam. Dat lijkt me vet.
'Als een nummer toevallig op de radio kan, is dat heel *nice*. Maar het grootste gedeelte van ons publiek komt voor iets heel anders. Onze radiohit *It Ain't Easy* hebben we vijf keer live gespeeld in heel onze carrière. Niemand vraagt er ooit om. Het lijkt me vreselijk om een nummer altijd te moeten spelen, omdat het een hit was. Wat mij betreft is dit perfect. Er zijn misschien mensen die naar een show komen aan de hand van zo'n nummer en die worden vervolgens van hun sokken geblazen.
'We hebben meer dan duizend optredens gedaan. Soms verkeer ik in een hogere staat van zijn. Je kan het vergelijken met als je onder invloed van alcohol of drugs bent of als je heel geil bent. Dan ben ik een beestachtige versie van mezelf. Maar er zijn ook momenten dat ik denk: shit man, die discussie net voordat we het podium opgingen was echt fucking irritant, of ik moet morgen die mail niet vergeten.
'Voor onze nieuwe theatervoorstelling *Full Moon Ritual* hebben we onze hele chronologie gepakt en die zijn we gaan omlijsten. Over twintig jaar DeWolff is zoveel te vertellen en te spelen. We hebben meer dan 120 nummers uitgebracht. Maar het moet als een film voelen: je begint en kijkt hem in twee uur helemaal uit.
'Het poëtische aspect van het verhaal – hoe word je een wolf? – wordt vertolkt door Daan Doesborgh. Hij is de Nederlandse Tom Waits, maar dan jonger. En we hebben ook coole *visuals*, gemaakt door mijn broertje Vince, die op een grote maan worden afgespeeld.
'Een theatershow is heel anders dan optreden in een club. Daar bedenken we meestal tijdens het avondeten wat we gaan spelen. Nu is er een vast verhaal met kop en staart. Maar er is ruimte voor muzikale improvisatie. Het wordt een immersieve ervaring.'

DeWolff, *Full Moon Ritual*, Stadsgehoorzaal Leiden, vrijdag 20 november (vanaf € 42,75). Amare Den Haag, zondag 6 december (vanaf € 39)

BIJBAAN | ROSA FREKE (23, PROJECTMANAGEMENT)

‘Wij hebben een bingokaart voor beroemdheden’

DOOR **EMIEL BEINEMA**
FOTO **LISA BOSHUIZEN**

Wat houdt je werk in?
‘Ik werk bij Sjiek, een uitzendbureau voor horeca. Het is eigenlijk elke keer wat anders, heel veel in Leiden en Den Haag, maar soms ook evenementen in Amsterdam, Rotterdam en Utrecht.
‘Ik sta ook in museacafé, bijvoorbeeld hier in Museum Boerhaave. Dat kan een gewone dienst zijn waarbij je overdag gewoon koffietjes staat te zetten en appeltaart met slagroom serveert. Maar soms zijn het evenementen. Ik had laatst een oratiediner in het Rijksmuseum van Oudheden. Als er een nieuwe tentoonstelling opent, zijn we er ook vaak bij. Ik heb archeologie gestudeerd, dus voor mij is de museumsfeer gewoon heel erg leuk.
‘Ik werk ook graag in de Stadsgehoorzaal. Bij het tweehonderdjarig bestaan stonden we achter in de zaal waar Hans Klok optrad en konden we lekker meekijken terwijl we bezig waren met serveren. Dat was trouwens ook echt goed voor mijn Sjiek-bingokaart.’

Je wat?
‘We hebben het altijd over de “Sjiek-bingo”: dat zijn de interessante mensen die je tijdens je diensten hebt gezien. Ik heb dus Hans Klok gezien, Roel van Velzen, Kalvijn – mijn innerlijke twaalfjarige zelf ging helemaal uit haar dak toen dat gebeurde – de koning en koningin, Rob Jetten, Dilan Yeşilgöz…
‘Collega’s hebben op de NAVO-top gewerkt en daar Trump en alle andere wereldleiders gezien, maar toen werkte ik er nog niet. Ik heb wel de Duitse president gezien, op een staatsbezoek bij de ambassade.
‘Toen voelde ik me een soort *Bridgerton*-hulpje. Je hebt al die vertrekken, allemaal slaapkamers waar niemand slaapt en het is een prachtig gebouw met allemaal mooie plafonds en beelden en schilderijen. Daar loop je dan doorheen met je dienblad en je drie koffies.’

Gaat er weleens wat fout?
‘Er gaat elke dienst wat mis, meestal bij de afbouw. Mijn grootste blunder was in de Pieterskerk op een studiedag voor docenten van middelbare scholen. Ik kom uit Leiden, dus al mijn middelbareschooldocenten waren daar. Allemaal. Er was een praatje gaande, dus de hele kerk was stil en ik stond daar met een heel vol dienblad. Twintig schoteltjes, hoog opgestapeld, allemaal kopjes eromheen.
‘Ik zette het dienblad op een randje om er nog twee dingen bij te zetten, maar hield hem net niet goed vast, alles ging over de vloer.
‘Het allerergste was nog dat ik het niet meteen op mocht ruimen, want dat maakt nog meer herrie. Dus toen lag mijn *shame* daar nog een half uur op de grond, voor iedereen te zien. Dat was echt gênant.’

COLUMN | RENSKE VELDMAN

Lag het aan de drankjes of toch mijn rokje?

De ‘Consent is Key Week’ was deze maand, ontdekte ik verveeld scrollend door de marges van de universiteitssite. Is dat onderwerp ook weer afgevinkt.
Bij dit soort goede bedoelingen krijg ik het idee dat ik me daarbij als ervaringsdeskundige betrokken moet voelen, maar zoiets laat me koud. Leuk dat je een lezing, workshop en pubquiz financiert, en dit verheft tot heuse week met een naam, maar ik heb wel wat beters te doen.
De absolute klotezooi opruimen die seksueel geweld in mijn leven heeft achtergelaten, bijvoorbeeld.
Het zal ongetwijfeld met de beste bedoelingen zijn, maar zo’n vrijblijvende invulling van bewustwording of preventie staat behoorlijk ver van mijn belevingswereld af.
Ik zat de ochtend na mijn verkrachting gewoon in mijn werkgroep en incasseerde de 3,5 voor de paper die ik daarna schreef. Toen ik in de syllabus zocht naar mogelijkheden voor uitstel, las ik *exceptional circumstances* en kon me niet voorstellen hoe ik dit zou uitleggen.
Terwijl zijn studie er vast niet onder leed, hing ik kotsend van paniek boven het toilet in Wijnhaven.
Zwijgend ging ik door, liet me mijn studententijd niet afnemen, maar die jaren waren natuurlijk niet wat ze hadden kunnen zijn.
Je mag me verwijten dat ik met een paar muisklikken hulp had kunnen zoeken, maar ik was bang. Voor de dader, die wel even duidelijk had gemaakt dat ik beter kon zwijgen, maar vooral voor de omgeving die hierover wist maar ervoor koos te zwijgen.
Want ook mijn medestudenten hadden mij weinig te bieden. Ik voelde het ongemak achter stilzwijgend medelijden vanaf een veilige afstand. Je hoeft me dus niet zielig te vinden. Liever niet zelfs, ik wil niet gezien worden als zo’n soort vrouw, een aparte categorie.
Een vrouw die anders is dan jij, die je sneu kan vinden terwijl je je eigen keuzes verstandiger acht.
Lag het aan de drankjes of toch mijn rokje? En waarom deed ze daarna niets, geen hulp, geen aangifte?
Niet alleen krijg ik als slachtoffer de verantwoordelijkheid voor wat mij is overkomen aangerekend, ook voor het aankaarten van dit probleem. Denk maar niet dat ik zin heb hier de boze feminist te spelen, maar wie gaat het anders doen? Een cultuurverandering kost tijd, maar inmiddels loop ik ruim zes jaar gedesillusioneerd rond. Vergeef het me dat ik inmiddels moet lachen om een week met een naam.
Eigenlijk verdient mijn ervaring geen belangstelling, we weten allang dat dit voorkomt en ook dat het vaak niet wordt gemeld. Je hoeft hier dus niet de zoveelste les uit te trekken, ik heb niets nieuws verteld. Zorg liever dat slachtoffers erop durven vertrouwen dat ze wat aan je hebben.
Ik weiger dan ook mijn trauma te verkopen voor een clichéboodschap. Ik hoef niet in sentimentele zinnen uit te leggen ‘hoe het is om…’
Het is allemaal nogal vervelend kan ik je vertellen, maar dat weten we toch allang?
Ik kots (figuurlijk, ditmaal) van pogingen mijn ervaring betekenis te geven, er een verhaal van te maken.
Je hoeft geen bewonderenswaardige veerkracht te vinden in hoe ik toch alle tentamens haalde. Ook wie mij woorden als *empowerment* of *survivor* opdringt, mag het teiltje vast klaarzetten.
De enige boodschap, met tegenzin geformuleerd, is dat ik dit liever niet had meegemaakt. Of op z’n minst me daarna niet zo eenzaam had gevoeld.
Suggesties voor verbetering, hoor ik je al denken? Maar het initiatief hoeft nu een keer niet bij mij te liggen. Ik heb al moeten doen wat ik verafschuw: mezelf prijsgeven in de hoop dat een ander zich dit probleem ook een keer aantrekt.

‘Ik weiger mijn trauma te verkopen voor een clichéboodschap’

Renske Veldman is student crisis and security management